

بررسی موانع پیاده‌سازی بانکداری متمرکز یکپارچه در ایران

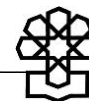
معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۴۷۵۵
اسفندماه ۱۳۹۴

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۳	۱. معرفی سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه
۴	۱-۱. کلیات و تعاریف
۸	۱-۲. بانکداری متمرکز یکپارچه
۹	۱-۳. اهمیت بانکداری متمرکز یکپارچه
۱۱	۱-۴. بررسی بانکداری یکپارچه در برخی کشورها
۱۴	۲. بانکداری متمرکز یکپارچه در ایران
۱۷	۲-۱. بررسی ماده (۴۹) قانون برنامه پنجم
۱۸	۲-۲. بررسی استانداردسازی مدل چارچوب اطلاعاتی در ایران
۲۰	۲-۳. برخی سیستم‌های مهم در ارتباط با بانکداری متمرکز یکپارچه
۲۶	۲-۴. سامانه‌های نظام متمرکز یکپارچه
۳۱	۳. مشکلات استقرار سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه در ایران
۳۲	۳-۱. عدم تعیین مدل‌های بانکی
۳۴	۳-۲. سردرگمی بانک‌ها در حوزه بانکداری متمرکز یکپارچه
۳۶	۳-۳. زمانبر بودن استقرار و اجرای پروژه
۳۸	۳-۴. ضعف در پایش و نظارت
۳۹	۳-۵. ضعف در ارتباطات بین‌الملل
۴۰	۳-۶. عدم جامعیت بانکداری متمرکز در بانک‌ها
۴۰	۳-۷. تنوع در سیستم‌های متمرکز بانک‌ها
۴۱	۳-۸. عدم رقابت و دستوری شدن اجرای بانکداری متمرکز
۴۲	۳-۹. عدم ارتباط قوی بین بانک و رشته‌های مرتبط دانشگاهی
۴۲	جمع‌بندی و راهکارهای پیشنهادی
۴۵	منابع و مأخذ

بررسی موانع پیاده‌سازی بانکداری متمرکز یکپارچه در ایران

چکیده

هدف اصلی این گزارش بررسی مشکلاتی است که ریشه اصلی عدم استقرار سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه است. امروزه یکی از تأثیرگذارترین نهادهای مالی و پولی، بانکها و مؤسسات مالی هستند اما همین نهادها می‌توانند علاوه بر آثار بسیار مثبت بر اقتصاد از جهات مختلف، باعث مشکلات فراوانی نیز بشوند. لذا شفافیت و نظارت بر آنها می‌تواند از بسیاری مشکلات جلوگیری کرده و منجر به آثار مثبتی بر اقتصاد و سیاست‌های اقتصادی شود. در کشورهای مختلف جهان از انواع تمرکز اطلاعات در سیستم‌های الکترونیکی بدین منظور استفاده می‌شود و موضوع بانکداری متمرکز و یکپارچگی این تمرکز از مسائل مهم مطرح در این حوزه است. در ایران نیز همزمان با گسترش بانکها و انواع مختلف و پیچیده بانکداری، بانکداری متمرکز یکپارچه به شدت مطرح و مورد نیاز است. در راستای تحقق این مهم مسائل و مشکلات بسیار زیادی مطرح است. از جمله این مشکلات، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. عدم وجود الگوهای بانکی،
۲. عدم ثبات مدیریت در نظام بانکی،
۳. عدم ارتباط قوی بین بانکها و رشته‌های مرتبط دانشگاهی،
۴. عدم جامعیت در بانکداری متمرکز بانکها،
۵. ضعف در پایش و نظارت،
۶. ضعف در ارتباطات بین‌الملل،
۷. سردرگمی بانکها در حوزه بانکداری یکپارچه.

به هر صورت برای انجام بانکداری متمرکز یکپارچه، علاوه بر تلاش برای غلبه بر مشکلات مذکور، باید با استفاده از تجربه کشورها از موارد پیشنهادی در تکمیل سامانه بومی «نشستا» که هم‌اکنون در حال تکمیل است، بهره برد. برای این مهم به نظر می‌رسد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به عنوان متولی نظام بانکی کشور، مناسب است که با توجه به شرایط بومی بانکهای ایران، براساس یک برنامه‌ریزی دقیق و مناسب و با سازماندهی هر چه بهتر انواع سامانه‌های بانکی و نظام بانکی کشور در جهت تعیین چارچوب‌های استاندارد، به منظور نظارت دقیق‌تر و رشد نظام بانکی کشور، با استفاده از یک اجماع عمومی بین کارشناسان و بانکها در جهت تدوین کامل و جامع یک سامانه متمرکز یکپارچه آینده‌نگر، که به تمامی پایگاه‌های اطلاعاتی متصل بوده و صرفاً در اختیار آن بانک قرار داشته باشد، اقدام نماید.

مقدمه

امروزه بانک و بانکداری علاوه بر کارکردهای سنتی خود به یک بخش بسیار بزرگ و تأثیرگذار در اقتصاد جهان تبدیل شده است. این مسئله در ایران مهمتر و پیچیده‌تر است. زیرا به نظر می‌رسد عملکردها و اقدامات بانک‌ها و مؤسسات اعتباری مختلف کشور، تنها با یک نظارت سنتی از طرف بانک مرکزی و مراجع مسئول و همچنین با شفافیت ناقص در عملکردهای کلان آنها مواجه است. لذا این وضعیت نیازمند شفافیت و سیاست‌های نظارتی به روز، متناسب، صحیح و دقیق می‌باشد که البته و بدون شک این مسئله بدون ارتباط بخش‌های مختلف یک بانک و همچنین بدون ارتباط بانک‌های مختلف با یکدیگر تحت نظارت کامل بانک مرکزی محقق نمی‌شود. لذا بحث از بانکداری متمرکز و همچنین یکپارچگی در تمرکز بانک‌ها بدون شک یکی از مباحث اصلی و حیاتی اقتصاد ایران می‌باشد، که البته عدم توجه به این مسئله و تعلق در انجام آن می‌تواند به تشدید وضعیت تورمی و حتی رکودی اقتصاد ایران بیانجامد. لذا عدم حل این مسئله می‌تواند به بحران مالی نیز منجر شود. بحرانی که علائم آن امروزه در چسبندگی نرخ سود بانکی در سطح بالا و عدم وجود یک بازار رقابتی در بخش تسهیلات، بدون هیچ توجیه منطقی در تحلیل‌های عرضه و تقاضا، ظاهر شده است. این گزارش هدف اصلی خود را بررسی مشکلاتی قرار داده است که عامل عدم استقرار سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه هستند. به نظر می‌رسد با توجه به این مشکلات بتواند، مسئولین سامانه‌های مرتبط با این یکپارچگی را در جهت پویایی بیشتر و کیفیت بالاتر یاری کرده و شفافیت و سیاستگذاری هر چه بهتری را فراهم می‌کند.

در این نوشتار ابتدا بانکداری متمرکز یکپارچه و مفاهیم مرتبط با آن معرفی می‌شود؛ به طوری که تعاریف بانکداری متمرکز، بانکداری جامع و یکپارچگی در بانکداری متمرکز را مشخص و سپس با توجه به برخی نظرات مختلف راجع به این تعاریف، به تعریف دقیق‌تر بانکداری متمرکز یکپارچه پرداخته است. در بخش بعدی، اهمیت بانکداری متمرکز یکپارچه بررسی و آثار مفید آن در اقتصاد به صورت اجمالی بحث می‌شود. بررسی بانکداری متمرکز یکپارچه در دو کشور هندوستان و چین نیز در این بخش مورد ملاحظه قرار گرفته است. در ادامه به طور خلاصه وضعیت بانکداری متمرکز یکپارچه در ایران و برخی مؤلفه‌های آن بررسی شده و سپس یک ماده قانونی که مرتبط با بانکداری متمرکز است مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. بعد از این بخش، تحلیلی از چارچوب اطلاعاتی (IFW)^۱ و برخی سامانه‌های مرتبط با بانکداری متمرکز ارائه شده و نمایی از آنها را در نمودارهای مختلف بررسی می‌شود. در بررسی سامانه‌های اصلی بانکداری متمرکز یکپارچه یا نشتا که شامل دو سامانه سنا و میناست، در مرحله بعدی قرار دارد. در ادامه که بخش اصلی این گزارش خواهد بود مشکلات بانکداری متمرکز یکپارچه در

ایران مطرح می‌شود و در بخش آخر برخی توصیه‌های سیاستی درباره بانکداری یکپارچه ارائه خواهد شد.

۱. معرفی سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه

سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه یک سیستم بانکداری مجتمع و مدرنی است که در کنار پشتیبانی از تمام فعالیت‌های بانکی، به علت دارا بودن اجزای یک سیستم کاملاً باز (مؤلفه‌ای)^۱ به راحتی می‌تواند به هنگام بروز نیازهای جدید، از طریق میسر نمودن دسترسی به پایگاه داده‌های مشترک و یکپارچه در قالب یک سیستم و دارا بودن انعطاف‌پذیری و مشتری‌محوری، فعالیت‌ها و خدمات جدید بانکی را به شبکه بانکی اضافه کند. این سیستم، مجموعه‌ای از اطلاعات مالی و غیرمالی از قبیل مدیریت محصولات، مدیریت قواعدکاری، نحوه انجام امور حسابداری، مدیریت عملیات، عملیات بدهکار، بستانکار و تولید اسناد حسابداری و دفاتر مالی، به‌روزرسانی پایگاه‌های اطلاعات مشتریان، حساب‌ها، گزارشات عملکرد، گزارشات روزانه و غیره را ایجاد می‌کند، که با استفاده از سیستم‌های مالی و گزارشگری قابل دستیابی هستند. سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه، یک سیستم کامل اطلاعاتی و عملیاتی است که برای تمامی بانک‌ها در اندازه و مدل‌های مختلف قابل استفاده است، این سیستم به‌علت داشتن ساختاری مبتنی بر مشتری و خدمتکار^۲ و به‌کارگیری متغیرهای گوناگون بانکی و عملیاتی، تمامی عملیات‌های بانکی از قبیل عملیات خرد تا عملیات سرمایه‌گذاری بانکی را به‌طور کامل پشتیبانی می‌کند. از این‌رو با انعطاف‌پذیری، دارا بودن چندین بانک اطلاعاتی و ثبت کلیه اطلاعات و عملیات بانکی و سرعت عمل بسیار بالا می‌تواند به نیازهای بازار مالی پاسخ دهد. به‌موجب انعطاف‌پذیری و سرعت عمل بالا در ارائه محصولات و پاسخ‌دهی به انتظارات مشتریان و رعایت استانداردها و دستورالعمل‌های مدنظر نهاد ناظر و به‌منظور بقا و به‌روز بودن، بانک‌ها ناچار به استفاده از این سیستم‌ها هستند. با رعایت کلیه استانداردها و موارد امنیتی، انواع روش‌های ارتباط با بانک مانند تلفن‌بانک، عابربانک، کارت‌های اعتباری، اینترنت بانک، موبایل بانک، تبلت بانک با استفاده از این سیستم‌ها میسر شده است به‌طوری که هر صاحب حساب می‌تواند به سادگی از طریق تماس با بانک به هر روش ممکن، تقاضای عملیات بانکی نموده و به تمامی حساب‌های خود به‌طور همزمان دسترسی داشته و اقدام به انجام عملیات بانکی بین کلیه حساب‌های خود کند. این موضوع گام مهمی در راستای مشتری‌محوری نیز می‌باشد زیرا با توجه به رشد سریع و روزافزون فناوری‌های بانکی، بانک‌هایی موفق هستند که آمادگی زیادی برای تغییر و برآوردن نیازهای مشتری داشته باشند. به موجب وجود برخی ضرورت‌ها، تلاش‌های چشمگیری در راستای

1. Component

2. Client and servant

استقرار سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه انجام شده است که با تلاش و جدیت مدیران نهاد ناظر و مدیران بانکی و برطرف کردن برخی مشکلات که در ادامه به آنها اشاره خواهد شد، آینده نویدبخشی را می‌توان برای نظام بانکی متصور شد. این ضرورت‌ها عبارتند از:

- (الف) رشد سودآوری از طریق تمرکز بر مشتری با افزایش اطلاعات، بینش و تعاملات،
 (ب) یکپارچه‌سازی مدیریت ریسک در کل سازمان، جهت تأمین انتظارات پیچیده ذینفعان، همزمان با کاهش ریسک عملیاتی، مبارزه با جرائم و پولشویی و بهینه‌سازی بازگشت سرمایه،
 (ج) ساده‌سازی کسب‌وکار، مدل عملیاتی و معماری فنی با تقسیم مدل‌های پیچیده فعلی به قطعات و اجزای کوچک به‌منظور رشد، سرعت حضور در بازار، کارآیی و متعادل نگهداشتن خاصیت ارتجاعی کسب‌وکار. دلیل و ضرورت مورد سوم، توانمندسازی دو مورد اول است که چالاک‌ی زیرساخت و سازمان را افزایش می‌دهد.

۱-۱. کلیات و تعاریف

چارچوب بانکداری متمرکز یکپارچه در بالا بیان شد؛ اما به‌علت تعاریف مشابه متعدد در این مسئله و لزوم تعریفی دقیق‌تر و مشخص‌تر برای بانکداری یکپارچه متمرکز، ابتدا برخی تعاریف دیگر را به اجمال توضیح داده و سپس بانکداری متمرکز یکپارچه را به‌صورت دقیق‌تری تعریف خواهیم کرد.

۱-۱-۱. بانکداری متمرکز

با توجه به بررسی‌های انجام شده، بانکداری متمرکز عمدتاً تنها برای یک بانک و نه سیستم بانکی تعریف می‌گردد. از این جهت تعاریف مختلفی راجع به بانکداری متمرکز^۱ وجود دارد. در یک تعریف، در واقع هدف، ارائه خدمات متمرکز بدون محدودیت‌های فیزیکی است؛ یعنی بانک به‌عنوان یک هسته^۲ شناخته می‌شود که مشتریان از طریق ارتباطات اینترنتی یا شعب یا نقاط مختلف جغرافیایی به تمام خدمات عمده و خرد دسترسی دارند. در تعریف دوم واژه گُر^۴ با اینکه به نظر به معنی هسته و مرکز است ولی در واقع مخفف عبارت «دادوستد تمرکز یافته برخط و آنی»^۵ است. لذا این اصطلاح^۶ به مجموعه سامانه‌های مرکزی اطلاق می‌شود که مجموعه عملیات مربوط به بانکداری در یک بانک در آن ثبت شود.^۸ در واقع یکی از ارکان کلیدی نظام بانکداری متمرکز یک ارتباط تعاملی برخط، بین اجزای تشکیل‌دهنده آن نظام است. چون در نظام بانکداری متمرکز، یک هسته مرکزی وجود دارد، هر رویدادی

1. Core banking
2. Core
4. Core
5. Centralized On (on line) Realtime Exchange
6. Core Banking

۸. متن کامل میزگرد بررسی بانکداری متمرکز یا یکپارچه (Core Banking)، از سایت: <http://way2pay.ir/>.

که در بستر ابزارها، کانال‌ها و خدمات بانکداری مبتنی بر نظام بانکداری متمرکز رخ می‌دهد، به صورت برخط و در لحظه روی هسته مرکزی تأثیر می‌گذارد. بنابراین باید دائماً بین کارکنان بانک‌ها، مشتریان و گیرندگان خدمات بانکی با هسته مرکزی یک ارتباط تعاملی برخط وجود داشته باشد (لگزایی، ۱۳۹۰). از جهت دیگر، بانکداری متمرکز، ترجمه اصطلاحی از یک نوع پیاده‌سازی است؛ به عبارتی دیگر، سیستم‌های متمرکزی که با استفاده از آن می‌توان از تمام خدمات مربوط به بانکداری استفاده کرد. منظور از بانکداری متمرکز در داخل کشور آن تعریفی است که مصطلح است و آن هم وجود سامانه‌های مختلف موجود در یک بانک است که بتواند فارغ از محدودیت‌های جغرافیایی، جا و مکان، خدمات بانک را به صورت یکسان در تمام نقاطی که دسترسی به بانک به صورت فیزیکی یا مجازی وجود دارد، ارائه کند.^۱

به‌طور کلی ویژگی‌های یک سامانه متمرکز بانکی عبارتند از:

اول اینکه، بانکداری متمرکز باید بتواند به صورت یکپارچه و کامل، حوزه‌های اصلی بانکی کشور را در بحث تسهیلات و عقود اسلامی، سپرده‌ها و عملیات شعب، عملیات ارزی بین‌المللی و گردش نقدینگی تحت پوشش قرار دهد.

دوم، باید قابلیت منحصر به فردی برای نظارت و بازرسی، مدیریت ریسک، امور مالی و بودجه، آمارهای بانکی و انتظار مشتریان به‌خصوص در بحث مقابله با پولشویی را داشته باشد. سوم، باید بتواند تمامی عملیات بانکداری خرد، بانکداری شرکتی، بانکداری اسلامی، ارز و بین‌الملل، خزانه‌داری، سرمایه‌گذاری، بانکداری خصوصی و مدیریت اموال، عملیات مختص بانک مرکزی و بانکداری اینترنتی، امور بانکی و گزارش‌های تکمیلی را به صورت یکپارچه مطابق با گزارش‌های یک بانک ایرانی ارائه دهد.

چهارم، خدمات مقیاس‌پذیر در حد بیش از پنج هزار تراکنش به ازای هر ثانیه، با قابلیت‌های قابل تطبیق با بانکداری خرد را ارائه دهد.

پنجم، یک نمای ۳۶۰ درجه از تمامی اموال، حساب‌ها، تراکنش‌ها، تعهدات، عملیات سود و زیان، ریسک و مشتریان را ارائه دهد؛ که متأسفانه اکثر فعالیت‌های فعلی برحسب حساب بانکی است که باید بر مبنای یک گر متمرکز، با نمای تمام‌عیار ۳۶۰ درجه متغیرهای مرتبط با هر مشتری را داشته باشد.

ششم، امکان اجرا بر روی انواع پلت‌فرم‌ها، برای انواع پایگاه داده را همچنان داشته باشد.

هفتم، امکان اجرای بازیابی اطلاعات از دست رفته، بدون کوچک‌ترین تغییر و وقفه برای مشتری، بدون اینکه احساس بازیابی داشته باشند را بتواند ایجاد کند.

هشتم، یک سیستم یکپارچه را در قالب یک سیستم مدیریت امنیتی^۱ داشته باشد، به صورتی که نشان دهد چه کاربری در چه محدوده زمانی اجازه استفاده از چه خدماتی را از سیستم داراست و هرگونه تلاش غیرمجاز و غیرمرتبط به اجزا را بتواند شناسایی کند، هشدار بدهد، متوقف و راهبری کند.^۲ بانکداری متمرکز قابلیت‌های فنی مختلفی دارد. از جمله این قابلیت‌ها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

دارای یک معماری باز و لایه‌بندی شده باشد به طوری که بتوان هرگونه عملیات مختلف^۳ را بر روی آن پیاده کرد؛^۴ قابل اجرا روی سکوهاى مختلف نرم‌افزاری و سخت‌افزاری باشد؛ درون خط و بلافاصله باشد؛^۵ دارای قابلیت گسترش‌پذیری باشد؛^۶ از امنیت لازم برخوردار باشد؛^۷ ماژولار و در عین حال یکپارچه باشد؛^۸ امکان ارتباط با کانال‌های مختلف تحویل‌داری و سلف سرویس^۹ را داشته باشد؛ از امکان بومی‌سازی و شخصی‌سازی به شکل پارامتریک و با هزینه کم برخوردار باشد؛^{۱۰} قابلیت انبار کردن اطلاعات و ارائه گزارش‌های مورد درخواست^{۱۱} و همچنین قابلیت اجرا در محیط وب را نیز داشته باشد. همچنین نمونه‌هایی از قابلیت تجاری به صورت ذیل است:

یک سیستم همه‌جانبه^{۱۲} برای بانک باشد به طوری که همه عملیات جلوی باجه، پشت باجه و عملیات واحدهای مرکزی را پوشش دهد؛ امکان پشتیبانی از محصولات موجود بانک و تعریف محصولات جدید بانک، براساس نیاز بازار را به راحتی داشته باشد؛ مشتری‌مدار بودن سیستم و امکان مدیریت ارتباط با مشتریان؛^{۱۳} امکان مدیریت ریسک؛ امکان مدیریت نقدینگی؛ امکان ارتباط با سیستم‌های مالی بین‌المللی.^{۱۴} امکان ارتباط با سیستم پرداخت بین‌المللی سوئیفت؛ ارائه گزارش‌های متنوع، در سطح شعب و سرپرستی و گزارش‌های مدیریتی و امکان تعریف گزارش‌های جدید توسط پرسنل بانک و امکان اعمال سریع قوانین بانک مرکزی و قوانین بانکداری اسلامی.^{۱۵}

1. Security Management System

۲. متن کامل میزگرد بررسی بانکداری متمرکز یا یکپارچه (Core Banking) از سایت: <http://way2pay.ir/>

3. Functionality

5. Multi-tier/Open System

7. Real Time

8. Flexibility

10. Security

12. Modularity & Integrity

13. Mobile, Kiosk, ATM, ...

15. Customizable/parametric

16. Data warehouse

17. End-to-End

19. Customer Center

20. HFRS, Base II, Sox, ...

۲۱. اطلاعات دریافتی مرکز پژوهش‌های مجلس، طبق جوابیه نامه بانک پاسارگاد مورخ ۱۳۹۴/۵/۱۲، به مرکز پژوهش‌ها.

۲-۱-۱. بانکداری جامع

یک بانک جامع، ترکیبی از خدمات مالی است که شامل: خدمات بانکداری خرده‌فروشی، بانکداری عمده و بانکداری سرمایه‌ای است که تحت پوشش یک ترکیب مؤثر از آنها ارائه می‌گردد.^۱ لغتنامه کسب‌وکار نیز بانکداری جامع را یک نوع از بانکداری می‌داند که دو جنبه بانکداری سرمایه‌ای را با بانکداری تجاری ترکیب کرده و لذا به این بانک‌ها اجازه می‌دهد که گستره بسیار وسیع‌تری از خدمات مالی را به مشتریان خود پیشنهاد کنند.^۲ «بانکداری جامع»^۳ اصطلاحی است که در مورد مؤسسات مالی به کار می‌رود که پیشنهادهایی در ابعاد وسیع در زمینه خدمات بانکی به مشتریان خود ارائه می‌دهند و براساس الزام بانک مرکزی، مقرر شده است تا بانک‌ها، مشتریان خود را براساس معیارهایی طبقه‌بندی کرده و خدمات خود را متناسب با طبقه مشتریان ارائه کنند؛ اهم این خدمات عبارتند از: بانکداری خرد، بانکداری تجاری، بانکداری شرکتی و بانکداری سرمایه‌ای.^۴

در بانکداری جامع اقسام مختلفی از خدمات مالی شامل دریافت سپرده، اعطای وام، معاملات طلا، خدمات مالی مربوط به بازار سهام و اوراق بهادار، بیمه و حتی واسطه‌گری در معاملات املاک ارائه می‌شوند. هدف نهایی بانکداری جامع این است که مشتری همه خدمات مالی مورد نیاز خود را از طریق بانک دریافت کند و به این ترتیب به جای ارائه خدماتی محدود به مشتریانی پر تعداد که باعث افزایش هزینه‌های ارائه خدمات و مانع از شخصی‌سازی خدمات قابل ارائه می‌گردد، خدماتی گسترده و خاص به مشتریان مهم‌تر مدنظر قرار گیرد، که ضمن کاهش هزینه‌های عملیاتی باعث افزایش بلندمدت بهره‌وری بانک و مشتریان نیز خواهد شد.^۵

۳-۱-۱. بانکداری الکترونیک

براساس یک تعریف، بانکداری الکترونیک یعنی استفاده از اینترنت برای ارائه خدمات بانکی. به عبارت دیگر بانکداری الکترونیک جدا از اینترنت نبوده و اساساً یک کانال تحویل است. براساس این تعریف بانکداری الکترونیک جدای از سامانه متمرکز بانکی^۶ نیست، در واقع سامانه متمرکز بانکی در مرکز قرار دارد و از این طریق مدیریت کانال‌ها انجام می‌شود. کانال‌هایی چون کارت، موبایل و درگاه اینترنتی که در مدل مفهومی جایگاه آنها مشخص شده است؛ به طوری که سیستم‌های جانبی کجا باشند و چگونه تعامل کنند (چهرودی، محمدتقی، ۱۳۹۰). بانکداری الکترونیکی به معنای یکپارچه‌سازی بهینه کلیه فعالیتهای یک بانک از طریق به کارگیری فناوری نوین اطلاعات مبتنی بر فرآیندهای بانکی، منطبق

1. <http://lexicon.ft.com/Term?term=universal-bank>

2. <http://www.businessdictionary.com/definition/universal-banking.html>

3. Universal Banking

4. <http://asrebank.ir/news/۳۷۰۱۸>

۵. متن کامل میزگرد بررسی بانکداری متمرکز یا یکپارچه (Core Banking) از سایت: <http://way2pay.ir/>

6. Core Banking

بر ساختار سازمانی بانک‌هاست که امکان ارائه خدمات مورد نیاز مشتریان را فراهم می‌کند. بانکداری الکترونیکی را می‌توان به‌عنوان فراهم‌آورنده امکاناتی برای مشتریان که بدون نیاز به حضور فیزیکی در بانک و با استفاده از واسطه‌های ایمن بتوانند به خدمات بانکی دسترسی یابند، تعریف کرد. بانکداری الکترونیکی استفاده از فناوری اطلاعات در جهت حذف دو قید زمان و مکان از خدمات بانکی است (حیدرپور و طهماسبی‌گتایی، ۱۳۸۸).

۲-۱. بانکداری متمرکز یکپارچه

یکپارچگی و تمرکز دو مفهوم کاملاً متفاوت هستند، زیرسیستم‌های یک سیستم بانکی می‌توانند متمرکز^۱ باشند، اما یکپارچه^۲ نباشند. از یک نظر، همه بانک‌های کشور دارای نظام بانکداری متمرکز هستند ولی ممکن است یکپارچه نباشند. لذا وظیفه بانک مرکزی، ارائه یک تعریف واحد از بانکداری متمرکز یکپارچه می‌باشد. به نظر می‌رسد مفهوم یکپارچگی این است که زیر سیستم‌های مختلف بتوانند با یکدیگر ارتباط داشته باشند و نتیجه عملیات آنها به‌صورت استاندارد در سیستم حسابداری منعکس شود و مدیران بانک بتوانند صورت‌های مالی و هر گونه اطلاعات دیگر را در کمترین زمان و به سادگی استخراج نمایند. همچنین آنها باید بتوانند به سادگی، اطلاعات مورد نیاز خود را برای اداره بانک استخراج نمایند؛ به‌عنوان مثال اگر کسی به داخل بانک آمد و حسابی باز کرد و همزمان یک اعتبار اسنادی (ال‌سی)^۴ هم برای خودش باز کرد و دو ضمانتنامه هم گرفت، تسهیلاتی هم از یک شعبه گرفت و از شعبه‌ای در استانی دیگر تسهیلات دیگری دریافت کرد، اکنون سیستم متمرکز برخط، سیستمی است که ما وقتی کد ملی این شخص را به سیستم بدهیم، بتواند به ما نشان دهد این شخص از کدام شعبه تسهیلات گرفته، از کجا ضمانتنامه و از کجا ال‌سی دارد و مبلغ آن چقدر است؟ بدهکار است؟ متوسط و یا کارکرد آن چقدر است؟ (سلطان‌خواه، ۱۳۹۰). این سیستم متمرکز زمانی متمرکز یکپارچه خواهد بود که این اطلاعات برای تمام بانک‌ها به این صورت یکپارچه و تجمیع گردد؛ یعنی اگر فرد از چند بانک، چند خدمت مختلف را دریافت نمود، با رجوع به بانک دیگری، با ارائه کد ملی خود، تمام اطلاعات گذشته نیز به صورت شفاف برای بانک مذکور قابل مشاهده باشد.

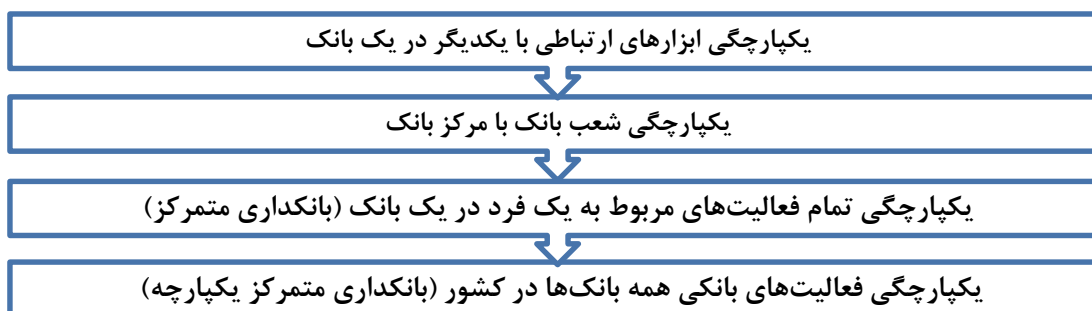
بعد از بررسی تعاریف بالا به نظر می‌رسد بتوان سه تعریف را از سیستم بانکداری متمرکز یا گُر ارائه داد. اما به نظر می‌رسد در نهایت تعریف سوم که در نمودار زیر در قسمت سوم مشاهده می‌شود مناسب‌تر خواهد بود. زیرا در این تعریف با ارائه یک شناسه از فرد در یک بانک، سیستم اطلاعاتی می‌تواند تمام اطلاعات آن فرد را که مربوط به آن بانک می‌باشد، به صورت برخط و بلافاصله ارائه دهد. در شکل زیر

-
1. Centeralized
 2. Integrated
 4. LC

منظور از یکپارچگی، معنای اصطلاحی آن نبوده و به معنی ارتباط تنگاتنگ می‌باشد. نکته دیگر نیز این است که مفهوم بانکداری جامع، همان‌گونه که در بالا بیان شد، ارتباطی با این مبحث نداشته و اصولاً اینکه آیا در ایران بانک‌ها باید به‌صورت جامع رفتار کنند و در تمام فعالیت‌های ممکن شرکت کنند، مسئله دیگری بوده و بررسی آن در این گزارش نمی‌گنجد. در قسمت پایانی نمودار نیز مفهوم بانکداری متمرکز یکپارچه نیز براساس روند تکامل یکپارچگی در سیستم بانکداری نشان داده شده است.

نمودار ۱. انواع تمرکز و یکپارچگی در بانک‌ها

۳-۱. اهمیت بانکداری متمرکز یکپارچه

بانکداری متمرکز یکپارچه از جهات مختلف قابل بررسی و دارای اهمیت فراوان است. یکی از این جنبه‌ها، ایجاد شفافیت در نظام بانکی به‌صورت یکپارچه است. ممکن است هر بانکی از وضعیت خود به‌صورت متمرکز اطلاعات شفاف داشته باشد، اما قطعاً اطلاعات و عملکرد بانک‌های دیگر نیز بر عملکرد این بانک مؤثر بوده و همچنین برای اداره یک نظام پولی یکپارچه قطعاً اطلاعات یکپارچه‌ای نیز به‌صورت برآیند و مجموع کلان مورد نیاز خواهد بود. از جهت دیگر برای رصد لحظه به لحظه اطلاعات بانک‌ها و بررسی نتایج اجرای سیاست‌های مختلف برای مقامات مسئول به‌منظور نظارت بر عملکرد آنها، لازم است اطلاعات کلیه نهادهای مالی تجمیع گردد. البته باید گفت که یکی از ملزومات بانکداری متمرکز یکپارچه در مرحله اول، ایجاد یک بانکداری متمرکز در هر بانک بوده و بدون این مهم، قطعاً سیستم متمرکز یکپارچه نیز شکل نخواهد گرفت؛ اما با شکل‌گیری سیستم متمرکز حتی در همه بانک‌ها، نمی‌توان گفت که حتماً بانکداری متمرکز یکپارچه هم شکل گرفته است، چرا که ممکن است برای اتصال و هماهنگی این سیستم‌های متمرکز، مشکلات مختلفی وجود داشته باشد.

لازم به ذکر است که در یک سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه، منطقاً سیستم متمرکز نیز موجود خواهد بود؛ لذا اهمیت و مزایای بانکداری متمرکز نیز در این نوشته از برخی جهات مناسب خواهد بود. در یک تحقیق در ارتباط با بانکداری متمرکز، از مزایای این سیستم: افزایش کارایی عملکردی بانک‌ها، سرعت در ایجاد بدهی، ایجاد محصولات پرداختی نوین، افزایش صرفه‌جویی در زمان برای بازارها، افزایش رضایت

مشتری، نزدیک شدن تجربه مشتریان نسبت به یکدیگر، افزایش دقت و افزایش دامنه فروش، عنوان شده است.^۱ اگر نظام متمرکز بانکداری را مغز بانکداری امروز جهان بدانیم، شبکه ارتباطی و زیرساخت آن قلب و شریان بانکها محسوب می‌شوند و طبعاً توجه به توسعه و تکمیل این شبکه برای ارائه خدمات مطلوب نوین بانکی گریزناپذیر است (لگزایی، ۱۳۹۰). یکی از مزیت‌های بانکداری متمرکز، کاهش تعداد مراجعات حضوری به بانک است؛ مثلاً مشتری باید فقط برای ۲۰ خدمت از ۱۰۰ خدمت مجبور به مراجعه به شعبه باشد و برای ۸۰ خدمت دیگر نیازی نباشد که به شعبه مراجعه کند (فاطمی، ۱۳۹۰).

استفاده از بانکداری متمرکز یکپارچه می‌تواند نقش بسزایی در تسهیل ارتباط بین کسب‌وکار و فناوری اطلاعات، توسعه فرهنگ کسب‌وکار در کل سازمان، طراحی انبارهای داده در سطح سازمان، صرفه‌جویی در زمان تحلیل و طراحی داشته باشد. همچنین با استفاده از این سیستم، بانک‌های کشور قادر خواهند بود ضمن اجرای سیاست‌های پولی و مالی کشور و تأمین نیازهای متنوع مشتریان، اصول نظارتی و نظام کنترل‌های داخلی را به‌صورت هوشمند و سیستمی بر فرآیندهای عملیاتی خود حاکم گردانند. همچنین با عملیاتی شدن برخی از زیرسامانه‌های سیستم بانکداری یکپارچه از ثقل و پولشویی در سیستم بانکی به نحو چشمگیری جلوگیری خواهد شد.

نظارت کافی بر سیستم بانکی و روشن شدن جایگاه نهاد ناظر در رصد چرخه مالی و پولی کشور از عمده مزایای مطروحه در این زمینه است. برای مثال اختلاس ۳ هزار میلیاردی و برخی رقم‌های هنگفت دیگر و همچنین افزایش مطالبات غیرجاری بانکی از جمله آسیب‌های نبود این سیستم می‌باشند. زمانی که بخش‌های مختلف دولت رقم‌های متفاوتی از قبیل ۸۰ هزار تا ۱۵۰ هزار میلیارد تومان برای میزان معوقات بانکی اعلام می‌کنند، یعنی اینکه به‌علت فقدان سیستم‌های یکپارچه، آمار دقیقی وجود ندارد و گروهی با علم به این موضوع پول بانک‌ها و مردم را تصاحب نموده‌اند و خیال باز پس دادن آنرا نیز ندارند. به‌علت نبود نظارت مستمر و کافی و یا ناتوانی در رویارویی با حجم عظیم داده و اطلاعات و عدم طبقه‌بندی مناسب و شفاف اطلاعات توسط بانک‌ها، آشوب و آشفتگی ویران‌کننده‌ای در عملیات‌های بانکی از قبیل جذب سپرده، اعطای تسهیلات و ارائه انواع خدمات بانکی به صورت ریالی و ارزی ایجاد شده است، با ایجاد یک سیستم متمرکز یکپارچه، این مشکلات مرتفع خواهد شد.

از آثار مثبت یکپارچه‌سازی بانکداری متمرکز، می‌توان خارج شدن از فعالیت‌های جزیره‌ای بانک‌ها، کاهش رقابت‌های ناسالم و در نتیجه انسجام در عملیات بانکی و کاهش قیمت تمام شده و افزایش رضایتمندی مشتریان را برشمرد (بت‌شکن، ۱۳۹۰). غلبه نگاه هزینه‌ای بر نگاه سرمایه‌ای به پروژه‌های فناوری اطلاعات، مشخص نبودن نوع نیاز بانک‌ها به هنگام انتخاب بانکداری متمرکز، کم‌توجهی به امنیت اطلاعات، قربانی نمودن کیفیت، مسئله‌محوری، پراکندگی به‌جای راهکار جامع‌محوری، استفاده از

1. Core Banking implementation, 2015.

خدمات و محصولات به بهای دسترسی به قیمت‌های نازل‌تر و مثال‌هایی از این‌دست نشان می‌دهند که اگر در حوزه اندیشه و رهیافت‌های مربوط اجماع مناسبی به‌دست آید، شتاب در بهبود شاخص‌های عملکردی نیز به وقوع می‌پیوندد (عظیمی‌پور، ۱۳۹۰).

۴-۱. بررسی بانکداری یکپارچه در برخی کشورها

ارائه تجربیات موفق بانک‌های پیشرو در زمینه بانکداری متمرکز و بررسی قوانین موجود و هماهنگی آنها با بانکداری الکترونیکی از مسائل مهم محسوب می‌شوند (طالبی، ۱۳۹۰). روند جایگزینی و تکامل بانکداری متمرکز در جهان دارای سه مرحله بوده است. در مرحله اول، فشار بازار بانک‌ها را به سمت ارتقای بانکداری متمرکز رهنمون می‌کنند؛ در مرحله دوم، می‌توان گفت که تقاضای چابک شدن از طرف مشتری‌ها و هزینه‌ها یک نکته کلیدی در این زمینه می‌باشد؛ در مرحله سوم، فروشندگان محصولات بانکداری متمرکز، به اندازه کافی برای غلبه بر ترس از تغییر به بلوغ خواهند رسید.^۱ همچنین در حوزه کاهش ریسک، در بانکداری متمرکز، تجربیات کشورهای مختلف را می‌توان چنین بیان کرد: باید بهترین و گسترده‌ترین تکنولوژی انتخاب شود، انجام یک دوره آموزشی برای تیم مرتبط با پروژه، انتخاب انعطاف‌پذیرترین سیستم آی‌تی، پایه‌گذاری ساختار تیمی به‌صورت افقی، فراهم کردن آموزش تکنیکی به‌صورت عمقی برای تیم پروژه، ساختار پروژه به‌گونه‌ای تنظیم شود که امکان حمایت مستمر از پروژه فراهم باشد و نهایتاً روند مشخصی از نظارت و مقررات‌گذاری در درون بانک مشخص شود.^۲ اما به جهت ارتباط بهتر، در این بخش دو کشور آسیایی پیشرو در زمینه جایگزینی سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه مورد بررسی قرار می‌گیرد. روند بازار و ویژگی‌های تقاضا، از مؤلفه‌های در نظر گرفته شده در این بخش می‌باشند.

۴-۱-۱. هندوستان

هندوستان از لحاظ بانکداری یکپارچه کشور خاصی به‌نظر می‌رسد. تا چند سال اخیر بیشتر بانک‌های این کشور براساس اتوماسیون شعبه کار می‌کردند و اکثر بانک‌های دولتی به خاطر ضعف در ساختار زیربنایی و شبکه مخابراتی قادر به استفاده از سیستم‌های مرکزیت‌گرا نبودند. ورود بانک‌های بخش خصوصی به بازار با اختلاف فاحش در زمینه فنی منجر به کاهش مشتریان بانک‌های دولتی شد. رقابت در بخش بانکداری این کشور به‌خاطر حضور بانک‌های خارجی رو به افزایش است. همچنین جدیت و تهاجمی بودن بانک‌های خصوصی، بانک‌های بخش دولتی را مجبور به استفاده از جایگزینی سیستم‌های بانکداری متمرکز مرکزیت‌گرا کرده است، که این امر نه تنها باعث افزایش توان رقابت‌پذیری بلکه موجب

1. Core Banking implementation, 2015.

2. Ibid.

کاهش هزینه‌ها نیز شده است. پراکندگی شعبه‌ها در سراسر کشور و توانایی‌های ناهمگون زیربنایی و شبکه‌ای نقاط مختلف این کشور، چالش اساسی بسیاری از بانک‌ها در فرآیند تبدیل بوده است. در نتیجه، بانک‌ها دریافتند که یکپارچگی همه شعبه‌ها با استفاده از سیستم مرکزی بسیار دشوار است. به دلیل اینکه بسیاری از سیستم‌های اتوماسیون شعبه‌ای به سیستم مرکزی تغییر یافته‌اند، مشکل اساسی دیگر در این راستا مدیریت تغییر می‌باشد. در سیستم‌های شعبه، کارکنان شعب، مالکیت داده را برعهده دارند. اما در سیستم‌های مرکزی، کارکنان بانک احساس می‌کنند که مالکیت داده آنها کاهش یافته، که این امر موجب ایجاد نارضایتی در ایجاد فرآیند تغییر می‌شود.

الف) روند بازار

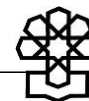
بیشتر بانک‌های سطح ۱ و ۲ در مورد جایگزینی، اقدامات نهایی را انجام داده‌اند. برخی از بانک‌های کوچک در حال بررسی و جایگزینی سیستم خود هستند. در چند سال اخیر بازار بسیار فعالی برای بانکداری متمرکز فراهم شده است. بسیاری از بانک‌ها تمایل بیشتری به استفاده از راه‌حل‌های مرکزیت‌گرا دارند. در این بازار فروشندگان پیشرو عبارتند از: FNS, I-flex, Infosys. همچنین به خاطر آشنایی فروشندگان داخلی با سیستم‌های بومی، پیچیدگی فناوری و اثربخشی هزینه، بانک‌ها ترجیح می‌دهند از آنها برای جایگزینی سیستم خود استفاده کنند. در این بازار، به خاطر اشباع شدن بازار، فرصت‌های کمتری در آینده وجود خواهد داشت.

ب) ویژگی‌های تقاضا

مرکزیت‌گرای داده بانک‌های بخش دولتی و رقابت شدید منجر به ایجاد تقاضا برای ارائه مناسب خدمات مشتری محور و بهبود محصولات شده است. اغلب بانک‌ها تمایل دارند از سیستم‌های باز و فناوری جدید استفاده نمایند. بیشتر بانک‌های هندی ترجیح می‌دهند به جای اضافه شدن برای اپلیکیشن‌ها در ساختار قدیمی، از روش جزء به کل برای تغییر ساختار زیربنایی خود استفاده کنند. در این بازار تمایل به استفاده از فروشندگان داخلی وجود دارد و هزینه فاکتور نیز اساسی نیست. معاملات مهم چند سال اخیر شامل قرارداد بانک دولتی هندوستان با TCS، بانک کانارا با I-flex (۴۹ میلیون دلار)، بانک مرکزی هند با TCS (۳۳ میلیون دلار) و بانک بارودا با HP بوده است. همچنین عرضه‌کنندگان پیشرو در این کشور عبارتند از: Infosys، Tcs، I-flex، Nucleus و Infosys، البته اکثر سیستم‌های به کار گرفته شده در هندوستان از نوع سیستم Unix می‌باشد که از این رو بیشتر فروشندگان داخلی از سیستم Unix استفاده می‌کنند.

۲-۴-۱. چین

مقررات و فشارهای دنیای رقابتی، بانک‌های چینی را نسبت به جایگزینی سیستم‌های بانکداری جامع خود ترغیب می‌کند. فشار بازار حاصل حضور بانک‌های خارجی و تقاضای مشتریان نسبت به ارائه خدمات

و محصولات با کیفیت می‌باشد و رشد فرآیند اقتصاد چین اکثر مؤسسات مالی جهانی را به سوی بازارهای مالی این کشور گسیل کرده است. بعد از بازی‌های المپیک و رکود اقتصاد جهانی، حرکت جایگزینی با روند کندی دنبال شده است. اما در عین حال بانک‌های سطح اول (در حال حاضر بانک‌های سطح دوم) بیشتر تمایل به به‌کارگیری فروشندگان بین‌المللی دارند، با این حال بانک‌های کوچک ترجیح می‌دهند از فروشندگان داخلی استفاده نمایند. البته هنوز در مورد اینکه آیا فروشندگان خارجی قادر به بومی‌سازی و ارائه خدمات مورد نیاز محلی هستند، مباحثی وجود دارد.

الف) روند بازار

در ارتباط با افزایش تعداد معاملات بانکداری متمرکز، فروشندگان فعال عبارتند از: System Access و Temenos Misys و FNS. به‌خاطر شکست‌های اخیر، بانک‌ها در انتخاب سیستم‌ها و فروشندگان بسیار محتاطانه عمل می‌کنند. بانک‌های سطح اول و دوم به دنبال استفاده از استانداردهای بین‌المللی در قالب سیستم‌های جدید و بومی شده کاربردی هستند. همچنین بسیاری از بانک‌های سطح اول، از سیستم‌های تولید داخلی با فناوری بسیار بالا استفاده می‌کنند و اکثر بانک‌های کوچک نیز از فروشندگان داخلی استفاده می‌کنند.

ب) ویژگی‌های تقاضا

افزایش حضور بانک‌های خارجی در سال ۲۰۰۷ به اوج خود رسید. نیاز به همگام شدن با رشد سریع تقاضای رو به افزایش بازار در این کشور احساس شده است. سیستم‌های حسابداری سنتی با چالش‌هایی در زمینه کسب‌وکار جدید و حضور بانک‌های خارجی روبرو است. در این کشور محصولاتی مورد نیاز است که الزامات بومی از قبیل زبان (نرم‌افزاری) و محیط کسب‌وکار را فراهم نمایند. همچنین هزینه‌های بالا و ریسک پیاده‌سازی الزامات منحصر به فرد و همچنین نیاز به استخدام افراد داخلی وجود دارد. البته فروشندگان داخلی طراز اول در این کشور وجود ندارد. بازی‌های المپیک ۲۰۰۸ تأثیر بسزایی در ترغیب بانک‌ها در به‌کارگیری سیستم بانکداری داشت. مطالعات نشان می‌دهد که بانک‌های چینی در حال گذر از کامپیوتری کردن شعبات و یکپارچگی بانکداری متمرکز با توجه به زیربنای IT خود هستند. بانک‌های ICBC و بانک سیشینگ چین، بانک توسعه چین و بانک CITIC نمونه بارز این بانک‌ها هستند.

روند رو به رشدی در بین بانک‌های متوسط و کوچک برای جایگزینی و انتخاب سیستم بانکداری متمرکز وجود دارد. پلت فرم به‌کار گرفته شده همچنان مین فریم^۱ است که با توجه به شبکه شعبه‌ای بزرگ و تراکنش‌های بالا بسیار مناسب است. مشکلاتی در پیاده‌سازی برخی سیستم‌های بین‌المللی گزارش شده است که در این مورد می‌توان به بانک CITIC اشاره کرد که در پروژه جایگزینی سیستم

بانکی خود با Fiserv قرارداد منعقد کرده بود. علاوه بر این بسیاری از بانک‌ها در چین بیشتر به جای استفاده از بانکداری متمرکز به دنبال راه‌حل‌های یکپارچه هستند؛ برای مثال: تجارت مالی و خزانه. اکثر بانک‌ها در چین، الزامات منحصر به فردی دارند، از قبیل توانایی ارائه خدمات به زبان چینی، منطبق و بومی‌سازی راه‌حل (نرم‌افزار) مذکور با شرایط کسب‌وکار مربوط به خود. از این رو اکثر فروشندگان که راه‌حل‌های خود را به بانک‌های چینی ارائه می‌کنند، الزاماً مراکزی در چین دایر کرده و افراد بومی را به کار می‌گیرند. معاملات مهمی اخیراً در بانک چینی مینشنگ (نرم‌افزار SAP)، بانک هوژووا (TCBC, T(s)) و بانک شانگهای^۱ انجام شده است.

۲. بانکداری متمرکز یکپارچه در ایران

بانکداری الکترونیکی را می‌توان یکی از ملزومات و زیرساخت‌های بانکداری متمرکز در تمام ابعاد آن دانست. لذا برای بررسی تاریخچه بانکداری متمرکز، منطقاً باید از تاریخچه بانکداری الکترونیکی آغاز کرد. بعد از ورود خودپرداز به ایران، از سال ۱۳۵۴، سیستم متمرکز^۲ ایجاد شده است.^۳ لذا ما از ابتدا پیشینه طراحی نرم‌افزار بانکی را داشته‌ایم (جوانمردی، ۱۳۹۰). سابقه فعالیت‌های بانکداری الکترونیک در ایران به سال ۱۳۵۰ برمی‌گردد. در آن موقع بانک تهران با در اختیار گرفتن بین ۷ تا ۱۰ دستگاه خودپرداز در شعبه‌های خود نخستین تجربه پرداخت اتوماتیک پول را تنها در همان شعبه نصب شده برعهده داشتند. اواخر دهه ۱۳۶۰، بانک‌های کشور با توجه به کاربرد کامپیوتر شخصی و احساس نیاز به اتوماسیون عملیات بانکی به رایانه‌ای کردن عملیات بانکی پرداختند. طی سال‌های ۱۳۷۲ و ۱۳۷۳ جرقه‌های ایجاد سویچ ملی جهت بانکداری الکترونیکی زده شد و در همان راستا شبکه ارتباطی بین بانک ملی و فروشگاه‌های شهروند ایجاد شد. در خردادماه ۱۳۸۱ مجموعه مقررات حاکم بر مرکز شبکه تبادل اطلاعات بین بانکی موسوم به شتاب به تصویب رسید. شتاب با ایجاد ارتباط بین دستگاه‌های خودپرداز سه بانک رسماً متولد شد. در حال حاضر بیشتر بانک‌های ایران به‌طور مستقیم طرح‌های بانکداری الکترونیکی خود را پیش برده و می‌برند.^۴

علیرغم روند بانکداری الکترونیک و حرکت به سمت بانکداری متمرکز، هنوز بانکداری متمرکز یکپارچه در ایران محقق نشده است. تخلفات مالی و میزان بالای معوقات بانکی، موجب شد مجمع عمومی بانک مرکزی در جلسه خود در تاریخ ۱۳۸۹/۵/۱۹ دستورالعمل شفافیت و تمرکز اطلاعات بانک‌ها

1. Temenos

۲. به نظر می‌رسد این تعریف از سیستم متمرکز، يك تعريف سنتي بوده و منظور از این جمله همان بانکداری الکترونیکی است.
۳. بانکداری الکترونیک و متمرکز با یکدیگر برابر نیستند و بانکداری الکترونیکی قطعاً جزئی از بانکداری متمرکز و از ملزومات آن خواهد بود. لذا در این بخش، در مواردی به بانکداری الکترونیک نیز پرداخته می‌شود.

4. www.ebg.ir

را تصویب کند که طبق ماده (۲) آن تمامی بانکها و مؤسسات اعتباری مکلف شدند ظرف ۲۴ ماه پس از ابلاغ این مصوبه تمامی داده‌های مربوط به عملیات بانکی خود را اعم از جذب سپرده‌ها، اعطای تسهیلات و ارائه انواع خدمات بانکی به صورت ریالی و ارزی، منحصراً در یک سامانه متمرکز بانکداری یکپارچه ثبت، پردازش و نگهداری کنند. در تبصره این ماده آمده است که نحوه تولید، پردازش و نگهداری داده‌ها و تبدیل آنها به اطلاعات باید مطابق با استانداردهای فنی و اجرایی بانک مرکزی صورت گیرد.^۱

علاوه بر بررسی تاریخچه اجرای بانکداری متمرکز که در بند بعدی به صورت تفصیلی به آن پرداخته می‌شود و نشان می‌دهد که عدم اجرای بانکداری متمرکز یکپارچه در کشور هنوز عملاً اجرایی نشده است؛ ممکن است برخی کارشناسان عقیده داشته باشند که با وجود سیستم‌هایی که با یکپارچگی بانکها مرتبط است، می‌توان گفت که امروزه بانکداری متمرکز یکپارچه وجود دارد. اما در عمل و با توجه به عملکرد بانک مرکزی در ارائه آمار و اطلاعات معمولی، می‌توان گفت که حقیقتاً چنین اتفاقی رخ نداده و تا وضعیت ایدئال فاصله وجود دارد. برای مثال بحث سنجش اعتبار و نظارت در مورد مطالبات غیرجاری، تخلفات متعدد مالی بانکها و افراد و عدم آمار دقیق بانک مرکزی از وضعیت حساب‌های دولتی و غیردولتی بانکی^۲ و عدم اتصال نظام بانکی به پایگاه‌های اطلاعاتی مورد نیاز همانند سازمان ثبت احوال، سازمان ثبت شرکتها و موارد مشابه، نشان‌دهنده فقدان یک سیستم یکپارچه متمرکز در بانکها می‌باشد.

در هر حال، تلاش‌ها برای راه‌اندازی سیستم‌های بانکداری متمرکز در کشور حدود دو دهه است که آغاز شده و اقدامات زیادی هم در چندین سال اخیر در راستای تحقق سیستم متمرکز صورت گرفته است، اما عمده این فعالیت‌ها در راستای متمرکز نمودن سیستم‌ها صورت گرفته است و انتظارات نظام بانکی کشور در باب یکپارچگی سیستم‌های متمرکز و در نتیجه جریان یافتن سریع و شفاف اطلاعات به‌منظور نظارت دقیق و به‌موقع و کاهش هزینه‌ها هنوز برآورده نشده است. به‌عبارت دیگر، بانک مرکزی در حال حاضر، به‌دنبال این است که بانکها را براساس ماده (۴۹) قانون برنامه پنجم ملزم به ایجاد بانکداری متمرکز بکند، اما برای یکپارچه شدن برخی داده‌ها و اطلاعات مالی اقدام به تدوین سامانه‌های مرتبط کرده است تا کل نظام بانکی را در خصوص موضوعات مهم و تخصصی یکپارچه کند. برای یکپارچه شدن این سامانه‌ها نیز، به بانکها تکلیف نموده است تا سیستم‌های متمرکز خود را طوری طراحی نمایند تا توان ایجاد ارتباط با سامانه‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران را داشته باشد.^۳ به هر صورت نداشتن الگوی کسب‌وکار مشخص و اختلاف بین کارشناسان در ارائه تعریف واحد، سردرگمی در تعیین

۱. بانکداری-الکترونیکی/چشم-سوم: <http://peivast.com/service-trade/>

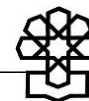
۲. لازم به ذکر است که بعد از درخواست مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی از بانک مرکزی، در جهت ارائه آمار حساب‌های دولتی و غیردولتی در بانکها، بانک مرکزی اطلاعات ارائه شده را حاصل ۸ ماه پیگیری این مدیریت از نظام بانکی کشور و حاصل خوداظهاری بانکها دانسته است.

۳. برخی از این سامانه‌ها در بخش‌های بعدی معرفی شده است.

استانداردها و عدم توافق در مورد تعیین استانداردگذار و مباحث فنی از قبیل ساختار معماری و کارکردهای آن، موضوعاتی است که بر قدرت تصمیم‌گیری و انتخاب مدیران ارشد بانکی به‌ویژه مدیران بانک‌های بزرگ تأثیر نامطلوبی گذاشته است. بانک مرکزی در دومین همایش بانکداری الکترونیک در دی‌ماه سال ۱۳۹۱ بحث ارائه تعریف جامع و کامل را مطرح کرد و براساس برنامه‌ریزی انجام شده، مقرر گردید در بهار سال ۱۳۹۲ این تعریف جامع به سیستم ارائه گردد که البته این‌گونه نشد. حدود یک سال بعد، خبرنگاران پایگاه خبری بانکداری الکترونیک، در حاشیه سومین همایش بانکداری الکترونیک و نظام‌های پرداخت درباره تدوین تعریف جامع سؤال کردند، که مسئولین بانک مرکزی در جواب گفتند: «هنوز بحث تدوین تعریف جامع کربن‌کینگ در جریان است و حالت‌های مختلف توسط کارشناسان بررسی شده است. البته اگر فقط برحسب تکلیف و وظیفه نگاه می‌کردیم می‌توانستیم زودتر جزئیات را اعلام کنیم ولی واقعیت این است که محصولی که می‌آید به شبکه بانکی کمکی نمی‌کند، بنابراین قرار شد که روی این بحث مطالعه بیشتری انجام شود و شاید تا شش یا هفت ماه دیگر کار ببرد». مطالب فوق سؤالاتی را مطرح می‌کند:

۱. کدام حالت‌های مختلف قابل طرح می‌باشد؟ ۲. کدام محصول؟ ۳. آیا تکلیف و وظیفه بانک مرکزی طبق ماده (۴۹) قانون توسعه برنامه پنجم تولید محصول بوده یا تعیین استاندارد و صدور دستورالعمل؟ در هر حال به‌نظر می‌رسد بانک مرکزی با پی‌بردن به اشتباه خود و کشف وظیفه خطیر و اصلی آن نهاد مبنی بر نظارت بر سیستم بانکی نه معرفی و برنامه‌نویسی برای سیستم بانکی کشور، پروژه مدل بانکی نوین ایران (مینا) را آغاز کرده است.

با توجه به تجربیات جهانی به‌نظر می‌رسد بتوان سه رویکرد را در این رابطه ارائه کرد: بسته اول، بسته‌ای با حداقل سفارش‌سازی است؛ از این بسته نوعاً بانک‌هایی استفاده می‌کنند که به علت محدودیت منابع عمدتاً مالی، تمایل دارند که کم‌هزینه‌ترین و بهترین نوع پیاده‌سازی سیستم‌های جدید را داشته باشند. مزایای استفاده از این نوع مدل‌ها پیاده‌سازی سریع و سفارش‌سازی کم‌هزینه است. البته بانک‌ها بعد از گذشت زمان به مشکلات و محدودیت‌های استقرار این نوع بسته واقف خواهند شد. بسته دوم، بسته‌ای براساس فرآیندهای مورد انتظار بانک است؛ این رویکرد بانک را ملزم می‌کند که مدل عملیاتی نهایی چندکاناله، فرآیندها و مقیاس هر سنجش عملکرد خود را دقیقاً تعریف کند، مزیت استفاده از این نوع رویکرد این است که بانک می‌تواند دقیقاً براساس نیازها و الزامات واقعی خود اقدام نماید. البته این رویکرد، نیازمند طراحی فرآیند کسب‌وکار توسط طراحان بسیار با تجربه است که قادرند مدل عملیاتی آینده را پیش‌بینی و اجرا کنند و در نهایت، بسته سوم، بسته ساخت براساس سفارش است؛ این رویکرد نیازمند طراحان فنی و کسب‌وکاری است که قادرند با تعریف نیازهای کسب‌وکار آینده و معماری فنی،

سیستمی را بر این اساس ساخته و پیاده‌سازی کنند. البته در حال حاضر بانک‌های اندکی توانایی انجام چنین کاری دارند.

۲-۱. بررسی ماده (۴۹) قانون برنامه پنجم

براساس ماده (۴۹) (قانون توسعه برنامه پنجم کشور اسفندماه سال ۱۳۸۹) به‌منظور توسعه و تقویت نظام بانکداری اقدامات زیر انجام می‌شود.

الف) استقرار کامل سامانه (سیستم) بانکداری متمرکز^۱ و تبدیل کلیه حساب‌ها اعم از سپرده اشخاص و تسهیلات به حساب‌های متمرکز توسط بانک‌ها با رعایت استانداردها و دستورالعمل‌های بانک مرکزی؛

* نقد و بررسی

استفاده از کلمه متمرکز در متن قانون جای بحث زیادی دارد و به‌نظر می‌رسد افرادی که این قانون را نگارش کرده‌اند آشنایی چندانی با سیستم بانکداری متمرکز نداشته‌اند زیرا نهاد ناظر با اجرای کربن‌کنینگ به‌دنبال متمرکز نمودن اطلاعات نیست بلکه مفهومی که نیاز آن نهاد را اغنا می‌کند بحث یکپارچگی اطلاعات است زیرا یکپارچگی اطلاعات نقش غیرقابل انکاری در نظارت و شفاف‌سازی دارد. البته قابل ذکر است به‌علت عدم وجود اجماع بین خبرگان بانکی هنوز درک مناسبی از این کلمه بین کارشناسان ایجاد نشده است و البته این گزارش نیز گامی در جهت این درک مشترک برداشته است. برای مثال وقتی از مدیران دو بانک درباره نظام بانکداری متمرکز سؤال می‌شود، مدیر بانک الف بیان می‌کند که تمام حساب‌های ما در شعب برخط هستند، پس ما نظام بانکداری متمرکز داریم. اما مدیر بانک ب که خیلی بهتر از بانک الف سیستم بانکی دارد، در جواب این سؤال پاسخ می‌دهد که نظام بانکداری متمرکز نداریم یا اینکه کامل نیست. برای مثال سیستم تسهیلات ما به آن درجه از کیفیت نرسیده است که بتوانیم آن را نظام بانکداری متمرکز بنامیم. درواقع دو تعریف متفاوت در دو بانک وجود دارد، بانک الف با وجود به‌کارگیری یک سیستم ناقص ادعا می‌کند که نظام متمرکز کاملی دارد ولی بانک ب با وجود بهره‌گیری از یک سیستم کامل هنوز حس می‌کند نظام بانکداری متمرکز ناقصی دارد. در هر حال با در نظر گرفتن تمامی جوانب می‌توان ادعا کرد که در اکثر بانک‌های بزرگ کشور (دغدغه اصلی نهاد ناظر مربوط به این بانک‌ها می‌شود) نظام بانکداری متمرکز وجود دارد، اما یکپارچگی این نظام‌ها هنوز محقق نگردیده است. با توجه به اینکه هیچ‌گونه عملیات دستی در بانک‌ها صورت نمی‌گیرد، یعنی نتیجه عملیات هیچ حسابی روی کاغذ نوشته نمی‌شود و آخر سال از روی کاغذ صورت مالی استخراج نمی‌شود، بنابراین

تمام حساب‌های بانکی در اقسام مختلف متمرکز است، اما مفهومی که این بانک‌ها از آن رنج می‌برند، متمرکز بودن نیست بلکه عدم وجود یکپارچگی در سیستم‌هاست.

همان‌گونه که قبلاً نیز بیان شد، تمرکز لازمه یکپارچگی است، اما تمرکز لزوماً موجب یکپارچگی نخواهد بود. لذا بانک مرکزی نیز به‌عنوان نهاد ناظر، به این موضوع اذعان دارد که منظور از سیستم بانکداری متمرکز وجود سامانه یا سامانه‌هایی در یک بانک است که بتواند فارغ از محدودیت‌های مرتبط با هر بانک، کل مجموعه عملیات‌های بانکی در آن ثبت شود. بنابراین مفهوم یکپارچگی این است که زیرسیستم‌های مختلف نظام بانکی بتوانند با یکدیگر ارتباط داشته باشند و نتیجه عملیات آنها به‌صورت استاندارد در سیستم حسابداری^۱ منعکس شود. لذا می‌توان نتیجه‌گیری کرد که دغدغه اصلی قانونگذار و نهاد ناظر، بحث تمرکز نیست، بلکه مسئله اصلی و دغدغه قانونگذار، یکپارچه نمودن اطلاعات است. به‌علت حجم بالای ورودی اطلاعات، یکپارچه بودن اطلاعات برای بانک مرکزی بسیار مهم است زیرا این نهاد به‌منظور نظارت، پایش، سیاستگذاری و تدوین مقررات، نیازمند اطلاعات مدون و منسجم است که این مسئله در افق ۱۴۰۰ بانک مرکزی دیده شده است. لذا در اینجا باید از واژه بانکداری متمرکز یکپارچه استفاده گردد.

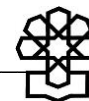
موضوعی دیگر در رابطه با ماده قانونی فوق، بحث تعیین استاندارد است. پیدایش و تدوین استانداردها در دنیا، حاصل یک فضای دمکرات در استاندارد می‌باشد. در این میان بانک مرکزی مثل یک هاب یا سوئیچ عمل می‌کند و ارتباط بخش‌های خود را با نظام مالی برقرار می‌کند. برای مثال، مالیات یکی از عناصر اصلی اعتبارسنجی فرد در دنیاست ولی آیا در کشور بدان عمل می‌شود؟ در کشور عملاً چک برگشتی ملاک اعتبارسنجی شخص هست، لذا اگر هدف دولت و مجلس، دستیابی به یکپارچگی واقعی در نظام اطلاعات بانکی است باید با توجه به نظرات کارشناسان، بانک‌ها و تجربیات جهانی و همچنین با استفاده از دیگر بخش‌های دولتی، بدین موضوع بپردازد و بعد براساس نقش بانک مرکزی به‌عنوان یک هاب چارچوب‌های خاصی را براساس مصادیق موفق و واقعیت‌ها تدوین نماید. در اینجا لازم است این نگاه جامع تقویت گردد.

۲-۲. بررسی استانداردسازی مدل چارچوب اطلاعاتی در ایران

چارچوب اطلاعاتی یا IFW^۲ که محصول شرکت IBM می‌باشد و در سال ۱۹۹۰ میلادی ایجاد گردیده است، مجموعه‌ای از اطلاعات، فرآیندها و مدل‌های یکپارچه است که تجربیات موفق در توسعه سیستم‌های صنعت خدمات مالی را ارائه می‌دهد. امروزه بیش از ۴۰۰ بانک و بیمه در سطح جهان از این چارچوب

۱. دغدغه اصلی حاکمیت در راستای سالم‌سازی فضای پولی، شفاف‌سازی و نظارت دقیق این است که با استاندارد نمودن فرآیندهای بانکی و خلاصه کل سیستم بانکی بتواند گزارش‌گیری دقیق و استاندارد از مجموعه نظام بانکی به عمل آورد، که این امر با به‌کارگیری یک نظام بانکی جامع و یکپارچه، تا حدود زیادی امکانپذیر است.

2. Information Framework

استفاده می‌کنند و مزایای آن را می‌توان: تسهیل ارتباط بین کسب‌وکار و فناوری اطلاعات؛ توسعه فرهنگ کسب‌وکار در کل سازمان؛ طراحی انبارهای داده در سطح سازمان؛ صرفه‌جویی در زمان تحلیل و طراحی‌ها؛ استفاده از نمونه‌های موفق^۱ و توسعه بر مبنای مدل،^۲ نام برد. IFW یک طرح معماری با جزئیات و محتویات کسب‌وکار خدمات مالی است که می‌تواند به‌عنوان قدم اولیه در پروژه‌های ویژه و در سطح سازمان به کار گرفته شود و به سازمان‌ها امکان می‌دهد معماری‌ها و سیستم‌های بین‌سازمانی و با لحاظ جزئیات تولید کنند. در مجموع بیش از ۳۰۰ نفر سال مشارکت و همکاری سازمان‌های پیشرو در این صنعت انجام شده است. این چارچوب یک زبان مشترک درون سازمان ایجاد می‌کند که در حدود ۸۰ درصد نیازمندی‌های داده‌ای، فرآیندی، تحلیل کارکردی و طراحی را پوشش می‌دهد.^۳

به‌عبارت دیگر IFW یا همان چارچوب اطلاعات، مجموعه‌ای کامل از مدل‌های اختصاصی کسب‌وکار بانکی است که به ارائه دستورالعمل‌های بهینه در این حوزه می‌پردازد. مدل کسب‌وکار چارچوب اطلاعات به تشریح کسب‌وکار بانک‌ها پرداخته و پُل ارتباطی مؤثری بین جوامع مرتبط با کسب‌وکار و فناوری ایجاد کرده است. این مدل‌ها به صورتی طراحی شده‌اند که همواره به آسانی در دسترس کاربران کسب‌وکار باشند و روی مشکلات صنعت‌محور در حوزه‌هایی مثل تقاضای مشتریان، دگرسازی چند مجرای، سامانه‌های متمرکز و میزان خطرپذیری و سازگاری تمرکز داشته باشند.^۴

بانک مرکزی وعده داده بود که در بهار سال ۱۳۹۱ زمینه استخراج تعریف واحدی از سامانه یکپارچه بانکی، براساس IFW فراهم خواهد شد. همچنین در بهمن سال ۱۳۹۰ بانک مرکزی در قالب بخشنامه «الزامات ناظر بر فرآیند اعتبار اسنادی داخلی - ریالی» به بانک‌ها ابلاغ کرد که بانک یا مؤسسه اعتباری غیربانکی موظف است نسبت به راه‌اندازی کامل نظام بانکداری متمرکز ظرف مدت ۶ ماه از ابلاغ این الزامات اقدام نماید.^۵ همچنین در روزهای پایانی سال ۱۳۹۲ بانک مرکزی با همکاری شرکت خدمات انفورماتیک در همایشی با عنوان «توسازی صنعت بانکداری» از آماده شدن سیستم کربن‌کینگ بانک مرکزی براساس IFW خبر داد. بانک مرکزی با معرفی این سامانه درصدد برآمده تا فضای ذهنی مدیران بانکی را نسبت به ورود قریب‌الوقوع این سامانه در بانک‌ها آماده کند و قرار بر این بود که سمینارها و کارگاه‌های مربوطه در این زمینه به تدریج برگزار شود.^۶ اما در نهایت با وجود خرید دانش‌افزار IFW از شرکت ای‌بی‌ام با قیمت حدود یک و نیم میلیون دلار، متأسفانه در عمل هدفی که برای آن پیش‌بینی شد محقق نشد و نتیجه نهایی آن شد که در اواسط تابستان سال ۱۳۹۳ دستور توقف این پروژه از سوی دبیر کل بانک مرکزی صادر شد.

1. Best Practices
2. Model Driven

۲. امیر شکاری، ۱۳۹۲.

۴. چارچوب اطلاعات-IFW، آدرس: <http://vista.ir/node>

۵. طرح تدوین «سامانه یکپارچه بانکی» متوقف شد. آدرس: <http://risknews.ir/news/43125>

۶. چارچوب بانکداری متمرکز مشخص شد. آدرس: <http://www.ictnews.ir/110-1111-114358>

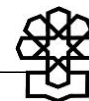
کارشناسان معتقد هستند دانش‌افزار فریم ورک^۱ که بالغ بر ۱۱۰ هزار صفحه مفاهیم کاربردی بانکی را در خود جای داده است، می‌تواند به‌عنوان یک راهنما در حوزه‌های مختلف دانش زیادی را در اختیار متخصصین حوزه بانکی قرار دهد، اما استفاده از این دانش مستلزم داشتن تجربه کافی در حوزه‌های مربوطه است. برای مثال اگر قرار است در ایران از این دانش‌افزار در راستای طراحی سامانه یکپارچه بانکی استفاده شود، تنها طراحان مجرب این حوزه قادرند از آن استفاده ببرند و کسانی که هنوز تجربه‌ای در خصوص طراحی آن ندارند عملاً قادر به استفاده مؤثر از این دانش‌افزار نخواهند بود. به تعبیر دیگر اگر IFW را عصاره تجربه ۳۰ ساله بی‌ام در خصوص دانش نرم‌افزار بانکی و تلفیقی از نگرش علوم فناوری اطلاعات و علوم بانکی بدانیم، استفاده از این عصاره برای کسانی مقدور است که دستکم ده سال در حوزه طراحی نرم‌افزار یکپارچه تجربه واقعی داشته باشند. بر همین اساس در شهریورماه سال ۱۳۹۳ بعد از متوقف شدن پروژه مذکور، با تغییر راهبرد و با هدف به حداقل رساندن زیان‌ها، اجرای پروژه مینا در دستور کار قرار گرفت.^۲ البته هنوز زمان دقیقی برای اتمام پروژه پیش‌بینی نشده است، اما لازم به ذکر است تغییر و اصلاح مدل بانک دویچه آلمان به مدل استاندارد کنونی تقریباً هشت سال طول کشیده است (محمودی، ۱۳۹۳).

۲-۳. برخی سیستم‌های مهم در ارتباط با بانکداری متمرکز یکپارچه

از آنجا که بانکداری متمرکز یکپارچه، نیازمند سیستم‌های پایه برای ایجاد بانکداری متمرکز است، لذا بررسی بانکداری متمرکز و سیستم‌های مربوط به آن دارای اهمیت می‌باشد. البته همان‌گونه که در بخش‌های مختلف این گزارش نیز بیان شده است، این سیستم‌ها به تنهایی کافی نبوده و شرایط دیگری نیز باید برای تحقق این مسئله وجود داشته باشد. به هر صورت در این بخش، به‌منظور آشنایی هر چه بیشتر مخاطبان با سامانه‌های مذکور، به معرفی اجمالی برخی از آنها خواهیم پرداخت.^۳ برای مثال، سامانه‌های نه‌گانه‌ای که معاون اول رئیس‌جمهوری در نامه شماره ۱۲۳۲۱۸ مورخ ۱۳۹۳/۱۰/۱۷ بانک مرکزی را ملزم کرد در دوره زمانی مربوطه نسبت به راه‌اندازی آنها اقدام کند، چنین هستند؛ این سامانه‌ها شامل سامانه‌های نه‌باب، سپام، صیاد، چکاوک، سیما، سپاس، نسیم، تسهیلات و سیام هستند. توضیح برخی از این سامانه‌ها در ادامه آمده است.

1. Framework

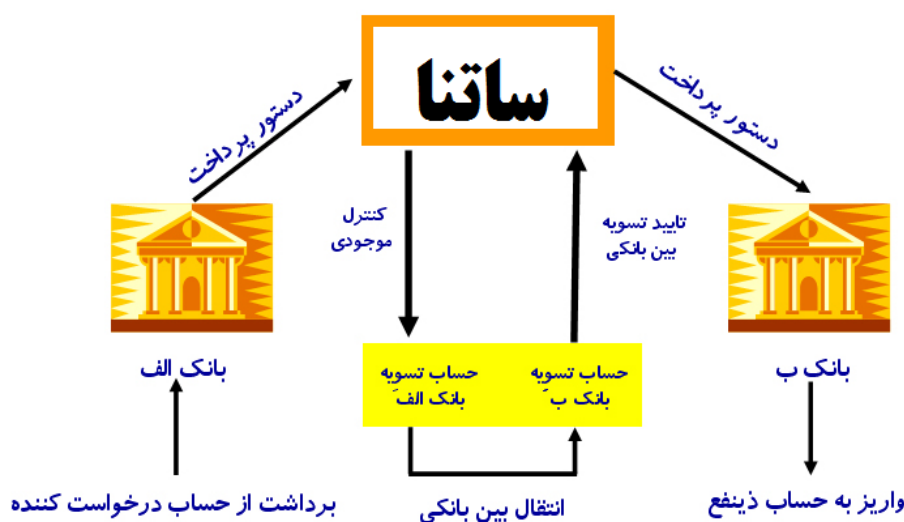
۲. طرح تدوین «سامانه یکپارچه بانکی» متوقف شد. آدرس: <http://risknews.ir/news/43125>.
 ۳ لازم به ذکر است که به علت موضوع گزارش، در اینجا تنها به مرور این سامانه‌ها خواهیم پرداخت و برای شناخت این سامانه‌ها به صورت تفصیلی می‌توان به منابع دیگر ذکر شده در قسمت پایانی مراجعه نمود.

الف) سامانه تسویه ناخالص آنی ساتنا

سامانه ساتنا^۱ به منظور گسترش و توسعه اتوماسیون عملیات بین بانکی و همچنین افزایش سطح کیفی تبادلات و کاهش هزینه و زمان انجام مبادلات بین بانکی راه اندازی شد. با بهره برداری از این سامانه در مهرماه ۱۳۸۶ انتقال الکترونیک وجوه بین بانکی مشتریان به حساب های سایر بانک ها بر مبنای مکانیسم صدور دستور پرداخت مشتری به مشتری ممکن شد. در این سامانه، مشتریانی که در بانک دارای یکی از انواع حساب (جاری، پس انداز و مدت دار) می باشند، می توانند نسبت به انتقال وجه (مبالغ بیش از یکصد و پنجاه میلیون ریال) به حساب خود یا سایر افراد در سایر بانک ها در همان روز اقدام کنند (احمدی و خندان سویری، ۱۳۹۴). از طریق این سامانه، بانک ها دستور پرداخت های کلان را به صورت الکترونیکی به ساتنا در بانک مرکزی ارسال می کنند و ساتنا بلافاصله بانک دستوردهنده را بدهکار و بانک مقصد را بستانکار می کند. در این روش، جابجایی و انتقال وجوه مشتریان بدون نیاز به تبادل چک های رمزدار وجه نقد و چک های مسافرتی، بین شعب بانک های مختلف به صورت الکترونیک انجام می شود. این سامانه، شامل یک سیستم نگهدارنده حساب تسویه بانک ها نزد بانک مرکزی است که انجام نقل و انتقال وجه، جهت تسویه امور بین بانکی در آن صورت می گیرد. از اهداف این سامانه، ایجاد و گسترش بانکداری الکترونیکی و کاهش مبادله پول نقد، در سطح جامعه می باشد که از این طریق امکان هدایت مشتریان از بانکداری سنتی به سمت بانکداری الکترونیکی و متمرکز یکپارچه میسر می گردد.^۲

نمودار ۲. ساختار نموداری سامانه ساتنا

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

1. Real-time gross settlement (RTGS)

۲. سامانه تسویه ناخالص آنی، آدرس: <http://asrebank.ir/news/788>.

برای اتصال بانک‌ها به ساتنا از نرم‌افزار واسطی به نام قاصدک استفاده می‌شود. به عبارت دیگر، برای ایجاد بستری مناسب برای اتصال بانک‌ها به ساتنا، در راستای ارسال تراکنش‌های مالی از طریق ایستگاه‌های کاری نرم‌افزار و ارتباط با سیستم بانکداری جامع که از طریق آن امکان دریافت تراکنش از سامانه بانکی متمرکز فراهم می‌گردد، از این نرم‌افزار استفاده می‌گردد. همچنین این نرم‌افزار می‌تواند مدیریت نقدینگی و کنترل ارسال تراکنش‌ها برای اداره خزانه‌داری کل بانک متقاضی را تسهیل کند. با توجه به تحریم‌های اعمال شده از سوی دولت‌های غربی و با هدف اجتناب از بروز خدشه در زیرساخت‌های حیاتی کشور، طی کمتر از یک سال و از تاریخ ۱۳۹۲/۹/۱۶، سامانه ساتنای ایرانی موسوم به آریا به صورت کاملاً کارشناسی مورد بهره‌برداری قرار گرفت (احمدی و خندان سویری، ۱۳۹۴).

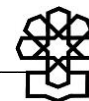
ب) پروژه اتاق پایاپای الکترونیکی (پایا)

پایاپای الکترونیک (پایا) زیرساخت اصلی مبادلات پولی انبوه، بین حساب‌های بانکی و حواله‌ها محسوب می‌گردد. طراحی «پایا» به گونه‌ای است که می‌تواند دستور پرداخت‌های متعدد را از طرف بانک‌ها دریافت، پردازش و برای انجام به بانک‌های مقصد ارسال نماید، که بر این اساس بانک‌ها نیز می‌توانند دستور پرداخت‌های مشتریان خود را به صورت انفرادی یا انبوه دریافت و برای پایاپای و انجام در بانک‌های مقصد به «پایا» ارسال کنند. دو هسته جداگانه واریز مستقیم (انتقال مستقیم) و برداشت مستقیم (انتقال معکوس) در سامانه پایاپای الکترونیکی، امکان ارائه خدمات ارزش‌افزوده را برای بانک‌ها میسر می‌کند. هسته انتقال مستقیم، همانند یک سامانه حواله بین‌بانکی عمل می‌نماید، با این تفاوت که این سامانه علاوه بر پذیرش حواله‌های انفرادی قادر خواهد بود تا حواله‌های انبوه شامل تعداد بسیار زیادی دستور پرداخت را نیز از بانک‌ها و مشتریان آنها دریافت و پردازش نماید. هسته پردازشی برداشت مستقیم، طیف وسیعی از خدمات پرداخت بانکی انفرادی و انبوه، نظیر پرداخت قبوض، پرداخت اجاره‌بها، اقساط تسهیلات و نظایر آن را به صورت بین‌بانکی امکان‌پذیر می‌سازد. پایا ارائه خدمات زیر را در شبکه بانکی میسر خواهد ساخت:^۱

۱. پرداخت الکترونیکی اقساط تسهیلات: از طریق سامانه «پایا» امکان واریز وجه اقساط تسهیلات، بدون نیاز به مراجعه به شعب دو بانک و انتقال فیزیکی اسکناس، ایران چک یا اسناد بانکی کاغذی، فراهم می‌گردد.

۲. پرداخت حقوق و مستمری: سامانه «پایا» این امکان را برای سازمان‌ها و کارکنان و بازنشستگان آنها فراهم می‌کند که بدون نیاز به افتتاح حساب‌های متعدد در بانک‌های مختلف بتوانند حقوق یا مستمری خود را از طریق واریز به حسابی که مدنظر کارکنان است، دریافت کنند؛ از این رو می‌توان به صورت ضمنی تعدد حساب در شبکه بانکی را کاهش داد.

۱. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۳. پرداخت سود سهام و اوراق بهادار: سامانه «پایا» برای شرکت‌هایی که دارای تعداد انبوهی سهام‌دار هستند این امکان را فراهم می‌کند که بدون نیاز به افتتاح حساب برای تک‌تک سهام‌داران، یا ارائه فیش برای دریافت سود سهام وجوه را مستقیماً به حساب سهام‌داران واریز کنند.

۴. تسویه با پذیرندگان ابزارهای الکترونیکی: با توجه به اینکه تسویه پایا به صورت دوره‌ای بوده و در روزهای عادی ۷ بار در روز در بانک‌ها صورت می‌پذیرد لذا یکی از مهم‌ترین کارکردهای پایا در نظام بانکی، تسویه با پذیرندگان ابزارهای پرداخت الکترونیکی از طریق این سامانه می‌باشد. لازم به ذکر است که بیش از ۹۵ درصد کارکرد پایا مربوط به POS است.

جدول ۱. مقایسه سامانه‌های مرتبط با بانکداری متمرکز یکپارچه

اتاق پایاپای الکترونیکی (پایا)	سامانه تسویه ناخالص آنی (ساتنا)	شبکه تبادل اطلاعات بانکی (شتاب)
مبالغ خرد، تعداد انبوه - دوره‌ای	مبالغ کلان - فوری	مبالغ خرد - فوری
تسویه خالص مانده دوره‌ای	تسویه ناخالص آنی	تسویه خالص مانده در پایان روز
ارسال دستور پرداخت‌ها به صورت فایل	ارسال دستور پرداخت‌ها به صورت انفرادی	ارسال دستور پرداخت‌ها به صورت انفرادی
حواله - برات (واریز و برداشت مستقیم)	حواله - تسویه	برداشت - حواله
حساب	حساب	کارت

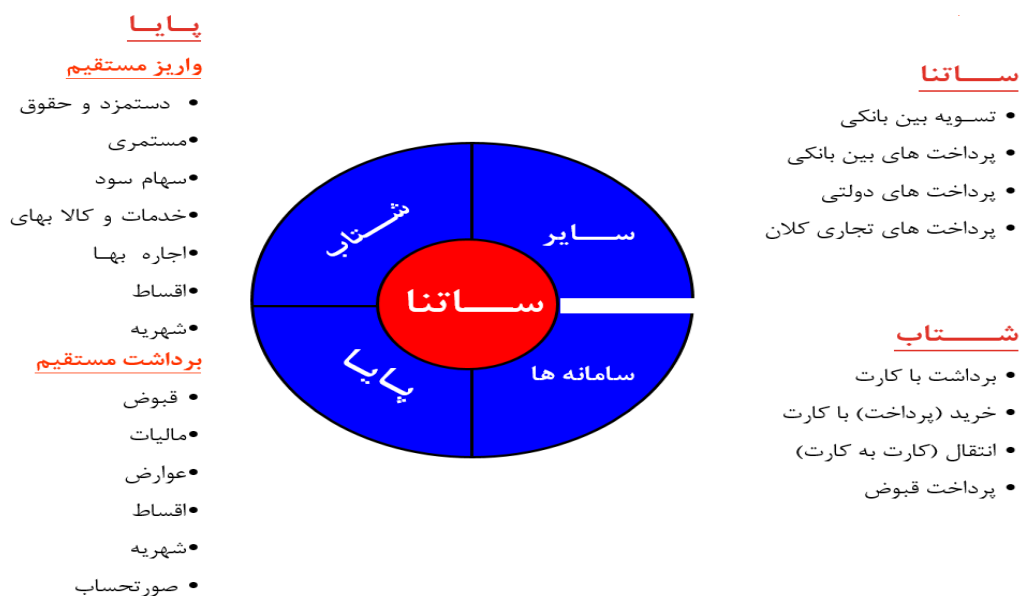
مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

سامانه پایاپای الکترونیک وابستگی و ارتباط سیستمی نزدیکی با سامانه‌های بانکداری هر بانک داشته و تبادلات داده مربوط به ارسال، پردازش و دریافت دستور پرداخت‌ها باید مطابق با قواعد پردازش یکپارچه انجام شود. برای این منظور سامانه واسطی (سامانه برنا) برای دریافت درخواست دستور پرداخت انفرادی (یک حواله خاص) یا گروهی (لیست پرداخت حقوق مشتری) از طریق شعب، اینترنت یا سایر مسیرهای خدمت‌رسانی و مدیریت تمامی فرآیند شامل: تأیید، جمع‌آوری، ارسال به سامانه پایاپای، دریافت نتیجه کلی و تفکیک و اعمال نتیجه دستور پرداخت‌ها، که توسط سامانه‌های مرکزی بانکداری هر بانک و به صورت الکترونیکی انجام می‌شود، طراحی و پیاده‌سازی شده است. مسائل درون‌بانکی متأثر از سامانه پایا شامل موارد زیر می‌باشند:

- چک‌های بین‌بانکی (مبالغ خرد)
- بانکداری اینترنتی بین‌بانکی
- موبایل بانک بین‌بانکی
- دستور پرداخت بین‌بانکی
- برداشت مستقیم بین‌بانکی

– انتقال از کارت به حساب در سایر بانک‌ها

جدول ۲. مقایسه و کارکردهای برخی سامانه‌های مرتبط با بانکداری متمرکز یکپارچه

مأخذ: همان.

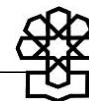
ج) سامانه چک و اسناد وصولی کاغذی (چکاوک)

این سامانه که در اواخر سال ۱۳۹۳ ایجاد و در سال ۱۳۹۴ برای کل کشور اجرایی شد، تا حدودی یکپارچگی مناسبی در زمینه وصول چک و کنترل‌های امنیتی لازم برای پولشویی ایجاد کرده است این سامانه به منظور حذف فیزیک چک راه‌اندازی شده و باید تمامی چک‌ها و ابزارهای پرداخت کاغذی که بین بانک‌های مختلف پذیرش می‌گردند، صرفاً از طریق سامانه چکاوک و به صورت الکترونیک مبادله گردند.^۱

به عبارت دیگر، استاندارد کردن و یکپارچگی در صدور دسته‌چک و پردازش الکترونیکی چک‌ها از طریق فناوری تصویربرداری در این سامانه طراحی و ایجاد شده است. چکاوک با اتصال برخط به اطلاعات و سوابق مشتریان، امکان استعلام از آخرین وضعیت صادرکننده چک را برای ذینفع آن فراهم آورده و با ایجاد یک مرکز پردازش واحد الکترونیکی در کشور، زمان وصول چک‌های واگذار شده بین شعب بانک‌های مختلف در سراسر کشور را به کمتر از ۲۴ ساعت کاری کاهش می‌دهد. این شرایط، ارائه خدمت به مردم را توسعه و سرعت بخشیده است و دریافت وجه چک‌های جاری را فارغ از منطقه جغرافیایی و بانک یا شعبه خاص امکانپذیر می‌کند.^۲

1. <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13931028001174>

۲. هفت سامانه مهم بانک مرکزی را بشناسید + کارکردها. آدرس: <http://sobhaneonline.com/fa/news/33605>

د) سامانه پیام‌رسانی الکترونیک مالی (سپام)

سامانه پیام‌رسانی مالی الکترونیکی سپام^۱ به‌منظور الکترونیکی کردن و ایجاد زیرساخت یکپارچه خدمت‌رسانی، راه‌اندازی شده است. با راه‌اندازی کامل این سامانه، می‌توان تمام سیستم‌های بانکی را توسط آن تحت پروتکل‌های استاندارد مبادلات مالی به یکدیگر متصل و ارتباطات، مراودات و مکاتبات میان بانک‌ها و بانک مرکزی را به‌صورت کاملاً الکترونیکی و امن میسر کرد و ابزارهای نظارتی بانک مرکزی بر این مراودات، بر روی آن قابل پیاده‌سازی است. بنابراین برای اولین بار یک زیرساخت پیام‌رسانی واحد مالی ملی در کشور برای تمام مراودات مالی عمده بانک‌ها از قبیل اعتبارات اسنادی ارزی و ریالی، ضمانتنامه‌های ارزی و ریالی، حوالجات ارزی، مکاتبات، استعلام‌ها و مذاکرات از طریق یک شبکه واحد پیام‌رسانی قابل انجام بوده، بلکه امکان اتصال به بانک‌های خارجی و نیز واحدهای بانک‌های تحریم شده ایرانی در خارج از کشور را می‌توان به‌گونه‌ای برقرار کرد که بدون به‌کارگیری امکانات سوئیفت و نگرانی‌های مربوط به آن، معاملات مالی با آخرین فناوری‌های موجود صورت گیرد.

کارکردهای سپام را می‌توان در چند گروه عمده طبقه‌بندی کرد. یکی از آنها کارکرد مرتبط با سوئیفت می‌باشد؛ این طرح از سال ۱۳۹۰ آغاز شده و بعد از نصب در سایت بانک مرکزی و آزمایش آن، در تیرماه ۱۳۹۱، مراسم افتتاحیه آن با نام سپام انجام گرفت. از دیگر کارکردهای سپام، سپام ارزی، سپام ریالی و ضمانتنامه بانکی (ریالی) در سپام است و هر یک از این موارد توضیحات و مسائل مربوط به خود را دارا می‌باشد (احمدی و خندان سویری، ۱۳۹۰: ۲۰۴-۲۰۸).

ه) سامانه شاپرک

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، به‌منظور نظام‌مند کردن سازوکار فعالیت پایانه‌های فروش، نظارت دقیق و همه‌جانبه بر عملیات بانکی براساس استانداردها و ضوابط و پرهیز از رقابت‌های ناسالم و تقویت مشارکت واقعی بخش خصوصی در شبکه پرداخت و همچنین استفاده از آمار عملکرد برای سیاستگذاری مؤثر، طرح ایجاد «شبکه الکترونیکی پرداخت کارتی» (شاپرک) را طراحی و تدوین کرد. شاپرک به‌عنوان یک سوئیچ پیشرفته به‌منظور جمع‌آوری و مدیریت تراکنش‌های شبکه پرداخت و هدایت این تراکنش‌ها به سایر سامانه‌های ملی کشور، مانند شبکه شتاب و شبکه بانکی کشور عمل می‌کند. شاپرک در اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۲ به مرحله عملیاتی رسید و در فاز دوم پروژه و از همان ماه، تمامی تراکنش‌های پرداخت اینترنتی، از طریق شبکه شاپرک به‌عنوان تنها نظام پرداخت کارتی کشور، پذیرش و پردازش شده و انتقال کامل آنها از شبکه شتاب به شاپرک از اواسط بهمن‌ماه ۱۳۹۲ به‌عنوان یک درگاه واحد صورت پذیرفته است (احمدی و خندان سویری، ۱۳۹۰: ۱۱۷-۱۲۰).

1. System for Electronic Payment messaging (SEPAM)

۲-۴. سامانه‌های نظام متمرکز یکپارچه

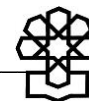
در بالا برخی سامانه‌های مرتبط با بانکداری یکپارچه مورد بررسی قرار گرفت. اما به علت عدم پوشش این سامانه‌ها در موارد مختلف، سامانه‌های نظام متمرکز یکپارچه، راه‌اندازی شده‌اند. در برخی موارد این سامانه‌ها یا موارد مشابه، کارکردهای قابل توجهی داشته‌اند. برای مثال، اداره اطلاعات بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نسبت به ارائه پاسخ استعلام بدهی و تعهدات بانک‌ها اقدام می‌کرد و در حال حاضر نیز استعلام از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به دلیل به روز بودن، داشتن اطلاعات مشتریان کل بانک‌ها از ابتدای کارکرد بانک‌ها و ... قابلیت استناد بیشتری دارد و بانک‌ها می‌توانند به صورت برخط از این سامانه، بدهی و تعهدات مشتریان و همچنین چک برگشتی را استعلام نمایند. همچنین شرکت مشاوره رتبه‌بندی اعتباری ایران، در شهریورماه ۱۳۸۹ موفق شد از بانک مرکزی مجوز فعالیت دریافت کند؛ در سال ۱۳۹۰ سامانه سنجش اعتبار و رتبه‌بندی این شرکت به سامانه متمرکز ۲۲ بانک متصل شده و اطلاعات بیش از ۲۰ میلیون تسهیلات و ۱۵ میلیون تسهیلات‌گیرنده را در خود ذخیره کرده است (جلیلی، ۱۳۹۰).

۱-۴-۲. سامانه نشتا

هدف اصلی ایجاد سامانه نشتا، استانداردسازی نظام بانکی و ایجاد نظام بانکداری متمرکز یکپارچه است. در سه حوزه تعاریف، فرآیندهای عملیاتی و گزارش‌دهی در سیستم بانکی، استانداردسازی لازمه یک سیستم متمرکز یکپارچه می‌باشد؛ سامانه نشتا به استانداردسازی این سه حوزه پرداخته است. البته این مسئله به این معنی نیست که تمام سامانه‌ها و زیرساخت‌های سخت‌افزاری، یکسان باشد، بلکه این مسئله به این معنی است که خروجی سامانه‌ها با یکدیگر هماهنگ گردند. در استانداردسازی دو حوزه اول، یعنی حوزه تعاریف و فرآیندهای عملیاتی، سامانه مبنا مسئول آن می‌باشد. اما در حوزه گزارش‌دهی، سامانه سناپ مسئول ایجاد این استانداردسازی شده است.

نظام جامع شفافیت و تمرکز اطلاعات به منظور استانداردسازی محصولات و تعیین حداقل ویژگی‌ها و شرایط استقرار بانکداری جامع یکپارچه تدوین خواهد شد تا از این طریق، نیازهای اطلاعاتی بانک مرکزی در راستای شفاف‌سازی نظام مالی و جریان پول برآورده شود که شامل دو زیرمجموعه مبنا (مدل بانکی نوین ایران) و سناپ (سامانه نظارت الکترونیکی بانک‌ها) می‌باشد.

اما جمع‌آوری آمار و اطلاعات نیز کار چندان ساده‌ای نیست، معمولاً یا آمار به‌روزی وجود ندارد و یا به علت دشواری جمع‌آوری داده‌ها، مسئولان از انجام آن سر باز می‌زنند و معمولاً آمارها با تأخیر به دست مسئولین امر می‌رسد در هر حال، چنین فرآیندی برای نهاد ناظر که حاکمیت پولی و مالی کشور را در دست دارد، خطرناک است. به عنوان مثال، امروز اتفاقی در نظام بانکی حادث می‌شود که مدیران نظام بانکی کشور باید طبق آن برنامه‌ریزی کنند، اما آماري که در اختیار دارند، برای چند ماه

قبل است؛ آمار دوره زمانی که همه چیز به روال عادی خود بود و اساساً نیاز شرایط فعلی را برآورده نمی‌کند. از این رو، طبق پیش‌بینی‌های صورت‌گرفته با پیاده‌سازی نشتا، امکان جمع‌آوری داده، ساده‌تر و بهتر خواهد شد. همچنین براساس پیش‌بینی‌ها، انجام این پروژه از بانک مرکزی آغاز خواهد شد. در راستای اجرای نشتا، بانک مرکزی دو هدف اصلی را دنبال می‌کند:

الف) پیاده‌سازی نشتا در شبکه بانکی کشور

ب) بازتعریف مسئولیت خود در قالب این نظام جدید، تا بتواند به عنوان حاکمیت، نظارت و کنترل کاملی بر بازار پولی و مالی کشور داشته باشد. از همین رو پروژه نشتا به دو پروژه مدل‌سازی نظام بانکی ایران که یک بحث فرآیندی است و پروژه دیگر که بحث نظارت یا همان سناب است، تبدیل شد.^۱ در هر حال، به ادعای مسئولین بانک مرکزی، بعد از مطالعه گسترده و عمیق در حوزه نظام‌های اجرایی و اطلاعاتی در زمینه سیستم بانکداری جامع یکپارچه و بررسی مصادیق موفق بین‌المللی (شامل بخش اجرایی و نظارتی) به تبیین و توصیف این مدل اقدام شده است. قابل ذکر است براساس اعلام بانک مرکزی قرار بود این پروژه در سال ۱۳۹۴ نهایی گردد و هنوز نه تنها کوچک‌ترین اطلاعاتی در این زمینه منتشر نشده است، بلکه همان‌گونه که در بالا بیان شد، پروژه توسط بانک مرکزی در سال ۱۳۹۳ متوقف شده است. در هر حال این مدل که به نظر می‌رسد تصور جامعی از آن در ذهن مسئولان بانک مرکزی وجود نداشت، مجموعه کاملی از طبقه‌بندی و توصیفات رفتاری - اطلاعاتی در قالب تعدادی ابرمدل می‌باشد که از طریق این مدل‌ها بانک‌ها می‌توانند، فرآیند توسعه سامانه‌های بانکداری متمرکز یکپارچه جدید و یا بهبود و نوسازی سیستم‌های فعلی خود را در چارچوب و نظام طبقه‌بندی شده فوق، با سرعت و کیفیت بالا و براساس استانداردهای تبیین شده انجام دهند.^۲

۲-۴-۲. مینا

همان‌طور که قبلاً اشاره شد عدم وجود مدل بانکی در کشور، بانک‌ها را در انتخاب نوع سیستم بانکداری متمرکز با مشکل مواجه کرده است؛ از این رو مسئولان بانک مرکزی با اذعان به وجود چنین مشکلی در نیمه دوم سال ۱۳۹۳ مدل بانکداری نوین ایران (مینا) را ارائه کردند. این پروژه برای پایش اطلاعاتی بانکی کشور، تأمین سلامت بانکی، صدور مقررات استاندارد و ایجاد زبان مشترک بین شبکه‌ها، فراهم نمودن تعامل بیشتر بین مدیران بانکی و تعیین الزامات مدل کسب‌وکار بانکداری در نیمه دوم سال ۱۳۹۳ آغاز گردید. به ادعای مسئولان نسخه اول از این سامانه، مینی بر طبقه‌بندی بانک‌ها انجام شده است ولی هنوز اسنادی در این مورد به سیستم بانکی ارسال نشده است و نکته دیگر اینکه زمان دقیق اتمام پروژه نیز هنوز اعلام نشده است.

۱. بانکداری الکترونیکی/چشم سوم، منبع: <http://peivast.com/service-trade/>.
۲. استناد به نامه شماره ۲۱۱۰۱۵/۹۳ بانک مرکزی.

در حال حاضر تعاریف نهادهای مالی کشور مشخص شده و در مرحله بعدی محصولات بانکی طبقه‌بندی خواهند شد. طبق امضای تفاهمنامه، بین پژوهشکده پولی بانکی و شرکت خدمات انفورماتیک، نظام بانکی بر مبنای چارچوب‌های بین‌المللی و نوین، بازنویسی خواهد شد. مبنای پایه مدل‌های استاندارد و چارچوب‌های بین‌المللی از قبیل بایان^۱، آی‌اف‌دبلیو^۲، بازل، ساربانز اوکسلی^۳ و غیره تدوین خواهد شد. با شروع به کار مبنای، پایش اطلاعاتی بانکی کشور برای بانک مرکزی میسر خواهد شد و همچنین با کمک این مدل، سلامت بانکی تضمین، مقررات استاندارد و زبان مشترک بین شبکه‌ها فراهم خواهد گردید و فرصت‌های جدیدی برای حوزه بانکداری ایجاد و تعامل بین مدیران بانکی افزایش می‌یابد. بر پایه اجرای این طرح، بانک مرکزی الزامات مدل کسب‌وکار بانکداری را تعیین می‌کند. در «مبنا» چارچوب‌های بانکی به روز خواهند شد و تعاریف بانکی مشخص و واحد می‌شوند. قرار است تمامی مدل‌های بین‌المللی بانکی در حوزه‌های مختلف مورد بررسی قرار گیرد و نمونه‌ای قابل تطبیق و کاربردی در ایران انتخاب شود و به تدریج در کشور شکل اجرایی به خود گیرد. برای تدوین این مدل از تمامی خبرگان بانکی در بخش‌های مختلف استفاده خواهد شد. پروژه مبنا که تأثیرات آن بنیادی است به لحاظ زمانی در قالب یک طرح میان‌مدت می‌باشد. لذا به صورت خلاصه، از جمله دستاوردهای این پروژه ملی می‌توان به یکپارچگی فرآیندها، تولید دانشنامه بانکی، تطابق نظام بانکی کشور با چارچوب‌های بین‌المللی بانکداری و تدوین مدل‌های مرجع نام برد.^۴ بر اساس این مدل قرار است این اقدامات انجام شود:

۱. تحلیل ساختاریافته و نظام‌مند از فرآیندهای کسب‌وکار بانکی،
۲. طراحی محصولات و خدمات جدید جهت حضور مؤثر در بازار،
۳. تطبیق با قوانین و مقررات نظارتی،
۴. یکپارچگی سیستم‌های کاربردی،
۵. توسعه‌پذیری فرآیندهای کسب‌وکار.

همچنین بر پایه الزامات این مدل تمامی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری مکلفند ظرف ۲۴ ماه پس از ابلاغ مصوبه مربوط به این پروژه، تمامی داده‌های مربوط به عملیات بانکی خود، اعم از جذب سپرده‌ها، اعطای تسهیلات و ارائه انواع خدمات بانکی به صورت ریالی و ارزی را منحصراً در یک سامانه بانکداری یکپارچه ثبت، پردازش و نگهداری کنند. علاوه بر این نحوه تولید، پردازش و نگهداری داده‌ها و تبدیل آنها به اطلاعات باید مطابق با استانداردهای فنی و اجرایی بانک مرکزی صورت پذیرد. انتخاب و استفاده از راه‌حل‌های سامانه یکپارچه بانکداری بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و زیرسامانه‌های آن باید مطابق با

1. BIAN
2. IFW
3. SarbanesOxley

۴. ۵ دستاورد مدل بانکی نوین ایران (مبنا) از سایت: <http://banker.ir>.

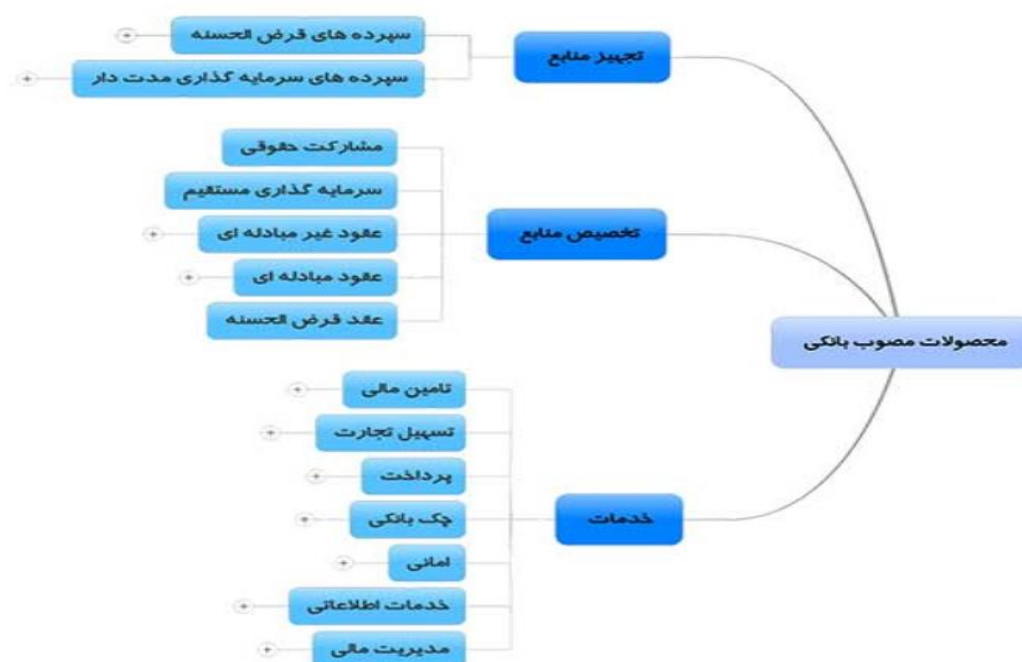

استانداردها و ضوابطی که توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران اعلام می‌شود، باشد. این رویکرد بانک مرکزی چارچوبی را می‌طلبد تا هماهنگی موردنظر در نظام بانکی صورت گیرد. استفاده از بهترین تجربه‌های موفق دنیا در قالب این یکپارچه‌سازی از موارد اجتناب‌ناپذیر در این پروژه است.^۱

در نسخه اول مبنا، طبقه‌بندی بانک‌ها از حیث تخصصی بودن، توسعه‌ای، قرض‌الحسنه و غیره مشخص و تعاریف هر کدام از آنها مستند شده است. همچنین برای پیشبرد مبنا یک کمیته راهبردی با حضور ۶ نفر از خبرگان بانکداری تشکیل شده است. همچنین یک سایت اختصاصی برای مبنا طراحی خواهد شد تا تمامی مصوبات و اقدامات صورت گرفته در آن اطلاع‌رسانی شود و امکان اظهارنظر نیز در آن وجود داشته باشد، تا تمامی فعالان این حوزه بتوانند در این کار مشارکت کنند. بانک مرکزی امیدوار است که با اجرای مدل‌های کسب‌وکار و بازنگری فرآیندها، آشفته‌گی‌ها و بی‌نظمی‌ها کمتر و دانش‌های پراکنده، متمرکز و بخشنامه‌ها و قوانین نیز یکپارچه شود و نظام استاندارد و مشخصی در عرصه بانکداری به وجود بیاید.

مبنا به دو گام تقسیم شده است: گام اول، تدوین سند مدل‌های کسب‌وکار بانکداری در ایران و گام دوم، طبقه‌بندی محصولات بانکداری. با توجه به اینکه حدود ۸۰ درصد محصولات و خدمات بانکداری تحت عنوان بانکداری تجاری صورت می‌گیرد، لذا این نوع بانکداری به عنوان انتخاب اول برگزیده شده است که البته با توسعه فناوری و تغییر قوانین و مقررات بانک مرکزی، ارائه محصولات جدید نیز توسعه پیدا خواهد کرد.

نمودار ۳. طبقه‌بندی محصولات مصوب بانکداری تجاری در ایران (پروژه مبنا)

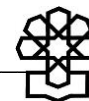
Source: www.ebinews.com.

۳-۴-۲. سناب

سناب نیز همانند مبنا یکی از زیرمجموعه‌های نشناست که در درون بانک مرکزی مورد استفاده قرار می‌گیرد و براساس چارچوب IFW و فقط برای بانک مرکزی تولید شده است که به‌وسیله این سیستم بخشی از اطلاعات موجود بانک‌ها در بانک مرکزی به صورت یکجا و خلاصه تجمیع می‌گردد. این اطلاعات به‌علت حجم بالا به‌صورت مداوم به‌روزرسانی می‌شود. حوزه دفتر کل بانکی، به‌علت اهمیت بالا، اولین حوزه‌ای است که اطلاعات آن در سیستم سناب تجمیع شده است. خلاصه دفتر کل (حدود ۳۰۰ تا ۴۰۰ آیتم) از جمله مهمترین گزارش‌هایی است که بانک‌ها هر ماه به بانک مرکزی ارائه می‌دهند و در ادارات مختلف بانک مرکزی فرآیندهای مختلفی بر روی آنها صورت می‌گیرد و داده خام به اطلاعات قابل استفاده تبدیل می‌گردد.

به‌نظر می‌رسد بانک مرکزی در این مورد نیز به‌صورت علمی و منسجم و جامع عمل نکرده است. به‌طوری که در ابتدا، مسئولین مربوطه متوجه شده‌اند که به‌علت نبود چارچوب مشترک فرآیندی در نظام بانکی کشور، داده تمیز و مؤثری استخراج نمی‌گردد و علاوه بر این، بخش زیادی از داده‌ها غیرقابل استفاده بوده‌اند.^۱ در نهایت، به‌نظر می‌رسد با توجه به وضعیت موجود فعلی سامانه‌ها، انتظاری که از سامانه متمرکز یکپارچه می‌رود در چند نکته کلیدی خلاصه می‌گردد. اول اینکه این سامانه باید یک

۱. متأسفانه مسئولین بانک مرکزی، قبل از تنظیم يك برنامه جامع و تعیین نقشه راه، به علت عدم تسلط کافی بر شبکه بانکی و دوری از نظام بانکی کشور، پروژه سناب را که منطقاً در زیرگروه پروژه نشنا قرار دارد، قبل از نشنا انجام داده‌اند.

چارچوب واحدی را برای سیستم‌های متمرکز بانک‌ها فراهم کنند و اطلاعات موجود در سامانه‌های متمرکز تجمیع گردند. دوم اینکه این سامانه به تمام بانک‌های اطلاعاتی کشور نظیر: سازمان ثبت احوال، اداره ثبت شرکت‌ها، اداره مالیات و مراکز اطلاعاتی و موارد مشابه دیگر متصل گردد، تا از این طریق تمام اطلاعات موجود فراهم شود. سوم اینکه ورود به سامانه متمرکز یکپارچه باید منحصراً در اختیار بانک مرکزی، به‌عنوان مقام ناظر و مقررات‌گذار باشد، زیرا اطلاعات موجود در این سامانه‌ها که از تمام مراکز اطلاعاتی موجود در کشور بهره می‌برد، ممکن است مورد سوء استفاده قرار بگیرد، لذا از این جهت این اطلاعات باید محرمانه بوده و در موارد خاص، استعلام‌های مورد نیاز بانک‌ها یا مراجع دیگر تنها توسط این بانک انجام گیرد. همچنین چنین سامانه‌ای باید از موازی‌کاری‌های احتمالی و تعدد سامانه‌های مختلف جلوگیری کرده و در عین حال بتواند در عین حفظ استقلال این سامانه‌ها، به‌گونه‌ای طراحی گردد که از اطلاعات ترکیبی سامانه‌های موجود، استفاده کرده و گزارش‌های متعددی را در زمینه‌های مختلف انجام دهد؛ علاوه بر اینکه منطقاً باید گذر زمان و نیازهای بانکی در آینده نیز در این سامانه پیش‌بینی گردد، به‌طوری که تا زمان قابل قبولی به‌دنبال چارچوب سامانه خاص دیگری نباشیم.

۳. مشکلات استقرار سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه در ایران

مشکلات بانکداری متمرکز یکپارچه از دو دسته مشکلات ناشی می‌گردد. اولین دسته مشکلات مربوط به بانکداری متمرکز است که اصولاً باعث عدم وجود بانکداری متمرکز برای برخی بانک‌ها می‌شود. دوم مشکلاتی است که مربوط به اتصال و یکپارچه کردن سیستم‌های بانکداری متمرکز است که امروزه مورد نیاز می‌باشد. لذا در این بخش ممکن است مشکلات مطرح شده مربوط به این دو بخش باشد و البته تمام آنها جزئی از مشکلات استقرار سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه در ایران محسوب می‌شوند. هزینه بالا، زمان نسبتاً زیاد برای اجرای سیستم‌ها و میزان ریسک بالا برای تعویض و انتقال این سیستم‌ها را می‌توان از مشکلات عمومی بانکداری متمرکز دانست.^۱ نکته دوم مقاومت جدی در بدنه سیستم بانکی است که در مقابل این تغییر وجود دارد و هنوز هم نمی‌توان گفت این مقاومت تمام شده است. چرا که این سیستم شفافیت زیادی ایجاد می‌کند.^۲ همچنین از مشکلات مربوط به بانکداری متمرکز که در حوزه ریسک به چشم می‌خورد، می‌توان به ریسک‌های مدیریت بین کسب‌وکار و آی‌تی، رفتار کارمندان، تنگنای تکنولوژی، نگرش‌های مدیریتی، کمبود نیروی کار ماهر و مدیر، انعطاف‌پذیری سیستم‌های آی‌تی، زیاد بودن سلسله‌مراتب مدیریتی، فقدان کارشناسان تکنسین، فقدان حمایت از شرکت‌های عرضه‌کننده آی‌تی و مسئله مقررات‌گذاری‌ها، اشاره کرد.^۳ دشواری دسترسی و خرید

1. Core Banking implementation, 2015.

۲. متن کامل میزگرد بانکداری متمرکز، سایت: <http://way2/pay.ir>.

3. Core Banking implementation, 2015.

نرم‌افزارهای خارجی و انطباق آنها با عملیات بانکی داخلی، مشکلات جذب و نگهداری نیروهای متخصص در این زمینه، مشکلات عدم شناخت مدیران و دستگاه‌های ناظر و بازرس، مشکلات زیرساختی کشور و بانک‌ها و محدودیت‌های ناشی از آیین‌نامه‌های معاملاتی از جمله مشکلات در زمینه بانکداری متمرکز می‌باشند.^۱

بر اساس تعریف یکی از مؤسسات مطالعاتی معتبر^۲ اکثر بانک‌های کشور دارای سیستم بانکداری متمرکز هستند؛ اما به دلیل مشخص نبودن چارچوب و طبقه‌بندی خدمات مالی^۳ و انواع مدل‌های کسب‌وکار بانکی^۴ در بین بانک‌های کشور، در مورد اینکه آیا بانک‌ها واقعاً دارای سیستم بانکداری متمرکز هستند، اختلاف نظر وجود دارد و هنوز بانک مرکزی و بانک‌های تحت نظارت این مرکز تصویر واضحی از مدل بانکی خود نداشته و تعریف مشخص و واحدی نیز از سیستم بانکداری متمرکز ارائه نداده‌اند. البته با فرض وجود بانکداری متمرکز، هنوز بانکداری متمرکز یکپارچه محقق نشده است. به اعتقاد نگارنده عوامل عمده شکل‌دهنده عدم استقرار بهینه سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه عبارتند از:

۱-۳. عدم تعیین مدل‌های بانکی

در بحث سامانه متمرکز یکپارچه سه بازیگر اصلی وجود دارند: بانک مرکزی؛ بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری و پیمانکاران، مشاوران و مجریانی که در عمل باید این کار را انجام دهند. اما در عمل هیچ‌کدام از این سه بازیگر نتوانستند وظایف خودشان را به درستی انجام دهند. معمولاً هر بانک با توجه به شرایط و موقعیت خاص خود، با برخی شرکت‌های مشخص مرتبط شده و معمولاً پروژه‌ها و سیستم متمرکز خود را با آن شرکت‌ها انجام می‌دهد. وجود این شرکت‌ها، به این خاطر است که مجری اصلی نمی‌تواند انتظارات و نیاز ذینفعان و مشتریان را در جامعه سریع و بدون وقفه پاسخ دهد، بنابراین سیستم‌هایی به صورت جزیره‌ای تولید می‌گردد.^۵

مشخص بودن مدل بانکی، انتخاب و استقرار جامعیت در سیستم بانکداری متمرکز را برای بانک‌ها بسیار تسهیل می‌کند. البته اکثر بانک‌های کشور ادعا می‌کنند که فعالیت‌های آنها، همه مدل‌های بانکی را شامل می‌شود، که به دلیل عدم وجود سیستم اطلاعاتی جامع و یکپارچه، بانک مرکزی عملاً نظارتی بر نوع فعالیت و میزان فعالیت بانک‌ها بر اساس مدل بانکی آنها نداشته است. نکته اصلی در اینجا، کنترل

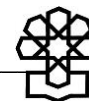
۱. اطلاعات دریافتی مرکز پژوهش‌های مجلس، طبق جوابیه نامه بانک پاسارگاد مورخ ۱۳۹۴/۵/۱۲، به مرکز پژوهش‌ها.

۲. IBS Intelligence: به وظایف و یا ضرورت‌های اصلی کسب‌وکار بانک (Core business) اشاره می‌کند.

3.1. Universal banking 2. British style 3. Japanese style

لازم به ذکر است که مدل کسب و کار بانکی و خدمات مالی در کشور همخوانی دقیقی با هیچ‌کدام از مدل‌های فوق‌الذکر ندارد. ۴. برای مثال در این زمینه می‌توان به بانکداری خرد (Retail banking)، بانکداری عمده (Whole sale banking)، بانکداری شرکتی (Corporate banking)، اشاره کرد. البته شواهد نشانگر این ادعاست که عمده فعالیت اکثر بانک‌های کشور به علت وضعیت اقتصادی کشور شبیه هم است که حول محور سود قرار دارد و می‌توان ادعا کرد هیچ بانک تخصصی کامل در کشور وجود ندارد.

۵. متن کامل میزگرد بانکداری متمرکز، سایت: <http://way2/pay.ir>.

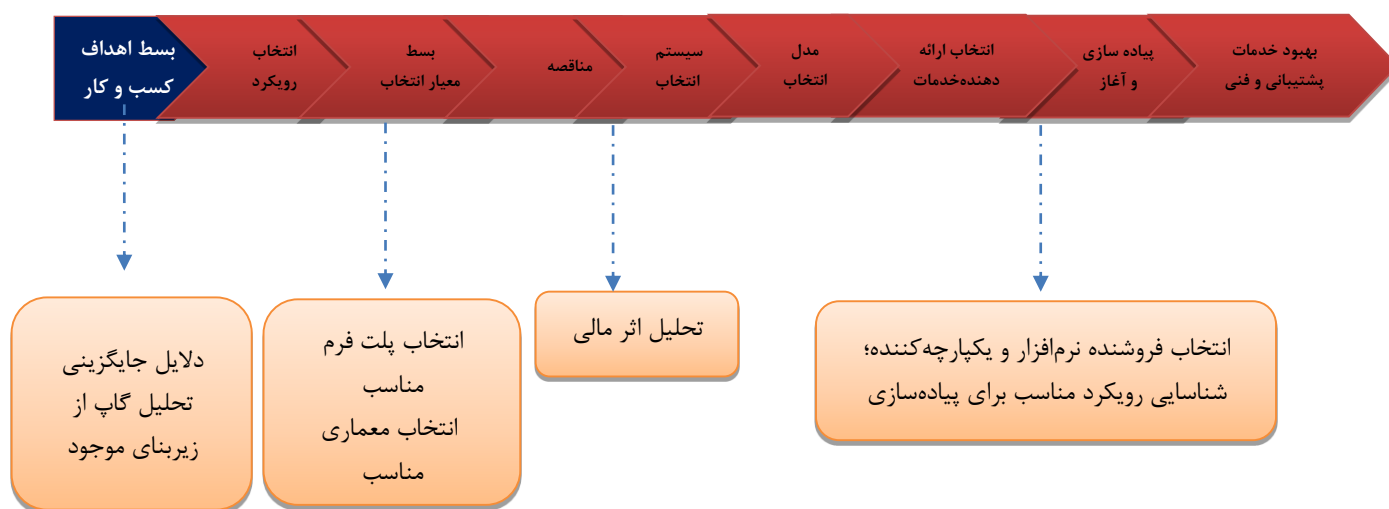
فعالیت‌های بانکی براساس مدل‌های بانکی می‌باشد و البته بعد از این مرحله انتخاب نقشه راه است؛ که متأسفانه در برخی موارد بدون رعایت مدل مفهومی، به واردات سامانه‌های خارجی و نصب محصولات بر روی آن پرداخته می‌شود (چهرودی، ۱۳۹۰).

از تکالیف قانونی بانک مرکزی، استقرار نظام یکپارچه بانکی است. البته لازم نیست بانک مرکزی برای بانک‌ها نرم‌افزار بنویسد؛ بلکه مسئله اصلی تعیین چارچوب‌های مشخص و تعیین تکلیف برای بانک‌ها و شرکت‌هایی است که می‌خواهند در نظام بانکی حضور داشته باشند. مدل‌های کسب‌وکار بانکداری موجب می‌شود تا آشفتگی‌ها و بی‌نظمی‌های موجود کمتر شده، دانش‌های پراکنده متمرکز و بخشنامه‌ها و قوانین نیز یکپارچه شوند تا روش مشخصی در نظام بانکداری به وجود آید.^۱

بر این اساس تا زمانی که چارچوب مشخصی برای بانکداری وجود نداشته باشد، نظام بانکی ما در مسیر استاندارد حرکت نخواهد کرد. زیرا اگر مدل‌ها براساس یک استاندارد و نقشه راه تعیین نشده باشد، ممکن است در آینده، مجبور به تغییر آنها با هزینه‌های بسیار زیاد گردیم و یا از طرف دیگر در مواردی که نیازمند تدوین مدل‌های پایه هستیم، به مدل‌های دیگری پرداخته شده و عملاً ملزومات لازم در این زمینه دچار نقصان شود. بدین ترتیب خبرگان بانکی باید دانش و دستاوردهای خود را در قالب مدلی تدوین و در اختیار نظام بانکی قرار دهند تا زیرساخت‌ها و نهادهای مناسبی ایجاد شود. این مسئله منجر به بهبود شفافیت در نظام بانکی نیز خواهد شد.

نمودار زیر که توسط یکی از مؤسسه‌های مطالعاتی معتبر فعال در زمینه بانکداری تهیه شده، اهمیت مشخص شدن مدل بانکی را نشان می‌دهد. در فرآیند استقرار و اجرای سیستم بانکداری متمرکز باید قبل از هر کاری اهداف کسب‌وکار براساس مدل بانکی مشخص گردد، اما همان‌طور که گفته شد نه بانک مرکزی و نه بانک‌ها اقدامی در این زمینه انجام نداده‌اند و یا حداقل وضعیت مشخص نیست.

نمودار ۴. اهمیت تعیین و مشخص نمودن مدل بانکی در مورد کارکردهای بانک^۱

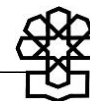
۲-۳. سردرگمی بانک‌ها در حوزه بانکداری متمرکز یکپارچه

عوامل بسیاری را برای ایجاد سردرگمی بانک‌ها می‌توان برشمرد؛ برای مثال از عوامل ایجاد این سردرگمی در سرمایه‌گذاری در حوزه بانکداری متمرکز یکپارچه، علاوه بر پایین بودن تحصیلات در شبکه بانکی کشور، ناچیز شمردن پژوهش و تحقیق در بین مدیران شبکه بانکی، ارتباط ضعیف بین دانشگاه و بانک‌ها، می‌توان به این موارد اشاره کرد:

الف) عدم ارائه استانداردها از طرف بانک مرکزی

در ارتباط با بانکداری متمرکز یکپارچه، شرکت‌های فعلی خودشان به راحتی می‌توانند به این سیستم برسند، فقط حمایت، سیاستگذاری، کنترل و پیگیری لازم است که از طرف نهادهای نظارتی مثل بانک مرکزی باید به صورت کامل انجام شود (سلطان‌خواه، ۱۳۹۰). بانک مرکزی با معرفی IFW تلاش‌هایی در این زمینه انجام داده است، اما این طرح به دلیل اینکه یک مدل استاندارد بانکی محسوب نمی‌شود و فقط به عنوان یکی از مصادیق موفق در دنیا مطرح است، دچار مشکل شده و متوقف گردید.

تعیین استاندارد استفاده از کلید مشترک بین سیستم‌های مختلف داخل بانک می‌تواند راهکار مناسبی باشد. با توجه به اینکه سیستم‌های مختلفی (بالغ بر ۱۰۰ سیستم) در بخش‌های متفاوت در داخل یک بانک کار می‌کنند، برای ایجاد یکپارچگی و تبادل اطلاعات باید از کلید مشترک استفاده شود. برای مثال اگر کد ملی فرد را وارد سیستم کنیم، تسهیلات و ترکیب جاری و غیرجاری آن، ضمانتنامه‌ها، اعتبارات اسنادی، ذینفعان واحد، شرکت‌های تحت مالکیت شخص و کلا و موکلان آن فرد، املاک تحت اختیار فرد و انواع سوابق دیگر را نشان خواهد داد. نکته اصلی نیز همین است؛ لذا باید با

مشخص کردن استانداردها، همانند تعریف موفق استانداردهای کارت یا دستگاه خودپرداز و پایانه‌های الکترونیکی فروشگاه‌ها، بانک‌ها را در این جهت هدایت نمود.

ب) دانش پایین و نبود اراده کافی در بین مدیران بانک‌ها و رشد صنعت بانکداری

در بعضی بانک‌ها به‌خصوص بانک‌های بزرگ، ریسک‌پذیری و آمادگی لازم برای استقرار رخ نداده است. اگر بانک‌های بزرگ کشور اکنون نظام بانکداری متمرکز کاملی ندارند، علت این است که اراده تام و تمامی در مجموعه‌های آنها وجود نداشته است که یک محصول را به خدمت بگیرند. به تعبیر دیگر دستیابی به تکنولوژی مورد نیاز امکان‌پذیر است، حال اگر محصول موجود ایرانی پاسخگو نیست می‌توان راجع به یک نسخه جدید با همکاری‌های جمعی ایرانی و خارجی به نتیجه رسید یا راجع به مشارکت یا مشاور خارجی فکر کرد و یا می‌توان مشاور آورد تا دقیق بررسی کند و راهکار ارائه دهد. اما به‌نظر می‌رسد که آمادگی سازمانی لازم وجود نداشته است (جوانمردی، ۱۳۹۰).

اکثر مدیران بانک‌ها اعتقاد دارند بانک مرکزی به‌عنوان مقررات‌گذار^۱ باید چارچوب برنامه نرم‌افزاری و یا حداقل استاندارد مشخصی را برای بانکداری یکپارچه به بانک‌ها پیشنهاد دهد و آنان نیز مانند بسیاری از سیستم‌هایی که تاکنون در زیرمجموعه خود اجرا کرده‌اند، به اجرای آن بپردازند. به‌موجب این تفکر، آنها معتقدند اگر در شرایط کنونی سیستم یکپارچه‌ای را انتخاب و پیاده‌سازی کنند، احتمال دارد در آینده با ابلاغ استانداردها از سوی بانک مرکزی مجبور به تغییر آن گردند. این مشکل نزد بانک‌های بزرگ دو چندان می‌شود. میزان بالای اطلاعات و تراکنش‌ها و تعداد زیاد شعب این بانک‌ها موجب ترس مدیران بانک‌های بزرگ و عدم اراده جدی آنها از اعمال هرگونه تغییر اساسی در سیستم بانکی مربوطه می‌گردد.

همچنین رشد روزافزون بانکداری الکترونیکی، خدمات متفاوت بانکی و حتی تغییر در تکنولوژی‌های مختلف به‌علاوه تغییر برخی قوانین مرتبط با بانکداری سنتی و الکترونیک، باعث شده است که نتایج بانکداری متمرکز که بانک‌ها به آن اقدام می‌کنند، بعد از مدتی، به روز نبوده و این مسئله در برخی موارد باعث عدم اقدام و یا جلوگیری از اقدام جدی مسئولین و کارشناسان مرتبط با این مسئله برای اجرای یک سیستم متمرکز پر قدرت خواهد گردید. لذا سیاست کلی نظام بانکی و به‌صورت ویژه اداره فناوری اطلاعات بانک مرکزی و بانک‌ها در پیاده‌سازی و استقرار سیستم‌های بانکداری متمرکز و یکپارچه بیشتر از اینکه آینده‌نگر باشد، گذشته‌نگر (در بهترین حالت حال‌نگر) بوده است، یعنی حتی در استقرار سیستم بانکداری متمرکز جدید از سیستم‌های به روز استفاده نمی‌کنند و معمولاً توجیه این امر عامل تحریم‌ها بوده است.

ج) واسطه‌گری کارشناسان و عدم ثبات مدیریت

به‌علت بسته بودن فضای ارتباطی و فنی با خارج کشور، برخی متخصصان (البته آنها هم کاملاً به روز نیستند) و مدیران، با هماهنگی یکدیگر سیستم‌هایی را مستقر می‌کنند که خود سیستم‌ها بعداً مشکل‌ساز می‌شود. به باور همه کارشناسان، با نادیده گرفتن مدت زمان استقرار (حدود ۱۰ سال)، تنها سیستم بانکداری متمرکز یکپارچه کامل به‌کار گرفته شده در نظام بانکی (هر چند دارای مشکلاتی است) تنها در یک یا چند بانک قابل مشاهده می‌باشد.

همچنین از آنجا که اجرای بانکداری متمرکز یکپارچه یک رویکرد نوین بانکی است، لذا در صورت اجرایی شدن این رویکرد، بانک‌ها باید رویکرد اجرایی خود را در این زمینه تغییر داده و این امر مستلزم صرف هزینه و مدت زمان طولانی می‌باشد. اما نکته مهمی که در این میان مطرح است، این است که مدیران شبکه بانکی به‌علت اینکه دارای نگرش سودآوری در کوتاه‌مدت هستند، از صرف چنین هزینه‌هایی، به‌منظور مثبت جلوه دادن نحوه عملکرد بانک، خودداری کرده و لذا تمایل چندانی به اجرای این طرح که قطعاً با منافع بلندمدت آن بانک و کل نظام بانکی سازگار است، نخواهند داشت.^۱ در برخی مطالعات، تغییر مدیران یکی از علل عدم موفقیت پروژه‌های سامانه‌های بانکی شمرده شده است. در یک تحقیق، حتی با وجود ساختار برنامه‌ای صحیح، فرآیند ارتباط صحیح و نرم‌افزارهای مناسب، شکست پروژه‌های آی‌تی بیشتر به‌علت نبود یک پشتیبانی مناسب از طرف مدیران عمده بوده است.^۲ از آنجا که عمده بانک‌های بزرگ، دولتی یا شبه‌دولتی هستند، در نتیجه دوره عمر مدیریت مدیران در این سازمان‌ها بسیار کوتاه است و استحکام و ثبات مدیران بانک‌های خصوصی را ندارند. تصمیم‌گیری برای چنین تغییرات بزرگی بسیار سخت است و در نتیجه دلیل عدم استقرار سامانه یکپارچه بانکی را عمدتاً باید در مدیریت بانک‌ها و فضایی غیر از فناوری جستجو کرد (جوانمردی، ۱۳۹۰). هزینه برخی پروژه‌ها ممکن است مدیران را از ترس خطرات آن پروژه، از انجام بانکداری متمرکز بر حذر دارد، البته حتی اگر برنامه‌ای ازسوی یک مدیر تدوین شود با تغییر مدیریت، مدیر دیگر الزامی به اجرایی کردن آن ندارد و برنامه‌ها اجرا نشده و روی میز مدیران باقی می‌ماند. در این میان بانک مرکزی به‌عنوان حاکمیت با اعلام استانداردهای مشخص و نظارت مستمر نسبت به استقرار سیستم یکپارچه می‌تواند نقش عامل تغییر مدیریت در نظام بانکی را در عدم اجرای این سیستم به حداقل رساند.

۳-۳. زمانبر بودن استقرار و اجرای پروژه

عواملی که در طولانی شدن فرآیند اجرای بانکداری متمرکز یکپارچه دخیل هستند عبارتند از:

۱. اطلاعات دریافتی مرکز پژوهش‌های مجلس، طبق پاسخ بازگشت به نامه مورخ ۱۳۹۴/۲/۲۳، از بانک انصار.
2. Core Banking implementation, 2015.

الف) در کنار تمام مشکلاتی که در تعامل با بازار بین‌الملل برای بانک‌های ایرانی وجود دارد، تجربه اغلب بانک‌های داخلی اقدام‌کننده در این زمینه نشان می‌دهد که تهیه نرم‌افزار بانکداری متمرکز خارجی، هزینه بالا و زمان استقرار زیادی را برای بانک و کشور دربرخواهد داشت و احتمال موفقیت آن بسیار اندک می‌باشد (خوشه‌چین، ۱۳۹۰). عدم تسلط کامل کارکنان بخش فناوری بانک‌ها در انتخاب نوع سیستم و مهمتر از همه، پیاده‌سازی نرم‌افزار خریداری شده، باعث بروز مشکلاتی مابین تأمین‌کننده و خریدار می‌گردد، که در طولانی شدن استقرار و اجرا بسیار تأثیرگذار است. بانک مرکزی می‌تواند با دعوت از کارشناسان زبده و ماهر بین‌المللی و برگزاری دوره‌های آموزشی و اطلاع‌رسانی نسبت به رفع این نقیصه اقدام نماید.

ب) مورد دیگر بحث بانکداری اسلامی و عقود مرتبط می‌باشد. متأسفانه علی‌رغم وجود قانون بانکداری بدون ربا، ارائه تسهیلات بانکی و همچنین عقود اسلامی، به صورت صوری و در اغلب موارد به شکل غیرواقعی اجرا می‌گردد. لذا به نظر می‌رسد یکی از علت‌های طولانی شدن استقرار سیستم بانکداری یکپارچه اجرای صوری قراردادهای بانکداری اسلامی می‌باشد. این مسئله منجر به عدم اجرای قانون به صورت یک الگوی مشخص می‌گردد. عدم وجود چنین الگویی منجر به عدم کشف مشکلات در حوزه جمع‌آوری اطلاعات و نهایتاً مشکلات بانکداری متمرکز یکپارچه می‌گردد. از جهت دیگر، به نظر می‌رسد بانک‌ها نیز به علت هزینه‌های اجرای دقیق بانکداری اسلامی و مشکلات مشابه، تمایل کمتری به اجرای دقیق بانکداری اسلامی و ارائه روشن و صحیح عقود دارند و این ممکن است از این جهت نیز باشد که ماحصل اجرای سیستم بانکداری یکپارچه ارائه گزارش‌های دقیق‌تر در این راستا به بانک مرکزی است، از این رو احتمال دارد هیئت‌مدیره و سهام‌داران رغبت چندانی به آن نداشته باشند؛ زیرا با روش‌های قدیمی و جزیره‌ای تا حدودی امکان دور زدن قانون به خصوص در عقود اسلامی وجود دارد ولی استقرار سیستم یکپارچه باعث تجمیع اطلاعات و شفافیت بیشتر شده و دست‌کاری را به حداقل می‌رساند، از این رو به نظر می‌رسد بانک‌ها ادعا دارند که اجرای این عقود با نرم‌افزارهای سیستم یکپارچه همخوانی ندارد. در هر حال بانک مرکزی به عنوان حاکمیت، با ملزم نمودن و برخورد جدی با بانک‌ها و همچنین برگزاری جلسات و کارگاه‌های متعدد مابین نخبگان دانشگاهی، حوزه و بانکی می‌تواند در حل مشکل مذکور و با عنایت ویژه به این مسئله، تأثیرگذار باشد.

ج) نبود قانون بانکی فعال و عدم ارتباط جدی کارشناسان فنی بانک‌ها با یکدیگر باعث گردیده هر کدام از آنها به نوبه خود ابهامات و خطاهای مشابه در استقرار سیستم یکپارچه داشته باشند. همچنین در این زمینه لازم به ذکر است که در برخی موارد مشاهده می‌گردد که برای طراحی و تهیه یک سامانه مرتبط با سیستم بانکی، متخصصان بانک مرکزی بدون توجه به افکار و نظرات کارشناسان دیگر بانک‌ها اقدام به طراحی و تهیه نرم‌افزار مذکور می‌نمایند که این مسئله منجر به عدم کارایی سیستم بانکی و

باز طراحی آن خواهد شد.

د) رعایت ضوابط مربوط به نرخ سود سپرده‌ها: طبق بخشنامه‌های بانک مرکزی و با توجه به تغییر در زمان و وضعیت متغیرهای کلان جامعه و شرایط مختلف تورمی، نرخ‌های سود مشخص و متفاوتی برای هر یک از انواع سپرده‌ها، فعالیت‌های اقتصادی و هر نوع خدمت دیگری که توسط بانک ارائه می‌گردد، ارائه می‌شود. لذا از این جهت و با توجه به اینکه نرخ حق‌الوکاله بانک‌ها و موارد مشابه نیز باید محاسبه گردند، بانک‌ها با یک فرآیند محاسبه و اعلام و به‌کارگیری این نرخ‌های سود مواجه خواهند بود. البته بانک‌ها برای محاسبه یک نرخ سود مناسب با وضعیت آن بانک و همچنین محاسباتی که بعد از تعیین سود واقعی معاملات برای نرخ سود انجام می‌گیرد، نیز باید تلاش کنند. لذا از این جهت باید هماهنگی نرخ‌های سود و محاسبات آنها با سامانه‌های مختلف وجود داشته باشد و این مسئله خود به افزایش هزینه‌های اجرای این پروژه‌ها و نهایتاً افزایش زمان آنها منجر می‌شود.

۳-۴. ضعف در پایش و نظارت

به دلیل اینکه بانک‌های ایران، معمولاً از استاندارد خاصی برای پیاده‌سازی سیستم‌های خود استفاده نمی‌کنند، لذا این امر باعث شده فرآیندهای پیاده‌سازی شده، قابلیت پوشش و پشتیبانی از فرآیندهای نظارتی را نداشته باشند که در نتیجه، اقلام داده‌ای مورد نیاز برای سیستم‌های نظارتی در فرآیندهای درحال اجرا فراهم نشده و از این رو کارآیی سیستم‌های نظارتی و شفافیت آنها در ارائه گزارش‌های جامع و مستدل دچار خدشه می‌گردد.

یکی از دلایل بسیار مهم وجود ضعف در پایش و نظارت، این است که کل دولت الکترونیکی نیست و دستگاه‌های مختلف در این زمینه همترازی ندارند و این مسئله باعث می‌شود اطلاعات برخط و بدون هزینه به بانک مرکزی داده نشود و برخی مشکلات پیش‌بینی نشده را ایجاد کند.^۱ لذا از این جهت به نظر می‌رسد باید برای حل این مشکل یک برنامه‌ریزی میان‌مدت بین مسئولین دولتی و مجلس شورای اسلامی پیش‌بینی گردد.

بودجه تخصیصی بانک‌ها برای اجرای بانکداری متمرکز یکپارچه، از هزینه‌هایی که پیمانکاران ارائه‌دهنده خدمات یاد شده از این جهت اخذ می‌نمایند، در اغلب موارد، کمتر می‌باشد. مشکل دیگر نیز این است که عدم نظارت و کنترل دقیق بر عملکرد صحیح شرکت‌های پیمانکار فعال در بخش مذکور (اعم از زمینه‌های فنی و اجرایی و یا هزینه‌های دریافتی از بابت خدمات ارائه شده) و انجام انحصاری

۱. برای مثال، سازمان ثبت احوال برای ارائه اطلاعات مرتبط، طلب وجه می‌نماید و این مسئله منجر به افزایش هزینه به‌دست آوردن اطلاعات می‌شود.

امور توسط شرکت‌های مذکور، منجر به ایجاد عدم تطابق میان هزینه‌های دریافتی با ارزش واقعی خدمات ارائه شده توسط شرکت‌های مذکور گردیده است.^۱

همچنین با توجه به اینکه اکثر بانک‌ها، مقررات و قوانین ارائه شده از سوی واحدهای نظارتی را دست و پا گیر می‌دانند، لذا در اکثر سیستم‌های موجود، آنها ابتدا به پیاده‌سازی فرآیندهای اصلی پرداخته و بیان می‌کنند که با توجه به اینکه این قوانین به ندرت قبل از عملیاتی شدن سیستم، اعلام شده است، در نسخه بعدی نسبت به افزودن موارد مورد نیاز اقدام خواهند کرد. لذا از این جهت، نیازمند مکانیسم‌های نظارتی برای اجرای صحیح از سوی واحدهای نظارتی هستیم به طوری که قبل از پیاده‌سازی، برای این موارد تمهیدات و چک لیست‌های مورد نیاز در نظر گرفته شود.

۳-۵. ضعف در ارتباطات بین‌الملل

استفاده از تجربیات و مدل‌های استاندارد جهانی می‌تواند آثار بسیار مفیدی را بر گسترش سیستم متمرکز و همچنین یکپارچه‌سازی آن سیستم‌ها داشته باشد. البته با توجه به عدم تطابق مدل بانکداری ایران با سایر کشورها، استفاده از دانش آنها در این حوزه، نیازمند بومی‌سازی است و این کار به مدل‌های مختلف از سوی واحدهای دست‌اندرکار صورت گرفته است؛ ولی تاکنون منجر به ایجاد رویه و استاندارد بومی شده‌ای برای مدل بانکداری نشده و با توجه به پویایی فعالیت‌های مالی در دنیا و تغییر نیازمندی‌های ذینفعان این ساختار، این ارتباط می‌بایست به صورت همیشگی باشد، تا بتوان موارد جدید در حداقل زمان ممکن در فرآیندهای مورد نیاز اعمال گردد.

همچنین برخی نرم‌افزارها و ابزارهای ارائه شده توسط پیمانکاران فعال در بخش مذکور و در بسیاری موارد از کارآیی لازم برخوردار نمی‌باشد.^۲ در ضمن تحریم‌ها نیز مزید علت برای این منظور شده است. لذا از این جهت باید دو مورد را مدنظر قرار داد. اول، آموزش، کسب دانش و مهارت‌های فنی و تجاری و دوم، ارتباط با نهادهای مرجع بین‌المللی (WB, BIS) و سایر بانک‌های مرکزی جهان.

از جهت دیگر، تحریم‌های دهه ۷۰ باعث شد صنعت داخلی کشور پیشرفت کرده و امروزه می‌توان ادعا کرد دیگر نیازی نیست در این صنعت همه نگاه به تغییرات حوزه خدمات دنیا باشد. نکته اساسی این است که صنعت نرم‌افزار در دنیا دارد تغییر می‌کند و نگاه‌ها در این حوزه در حال تغییر است. بسیاری از شرکت‌ها در حال فروش محصولاتشان هستند و این تغییر نگاه کار را برای سیستم‌های بسته راحت‌تر خواهد کرد.^۳

۱. اطلاعات دریافتی مرکز پژوهش‌های مجلس، طبق نامه مورخ ۱۳۹۴/۳/۱۱، از بانک توسعه صادرات ایران.

۲. همان.

۳. متن کامل میزگرد بانکداری متمرکز، سایت: <http://way2/pay.ir>.

۳-۶. عدم جامعیت بانکداری متمرکز در بانک‌ها

بسیاری از بانک‌ها سعی کرده‌اند نظام بانکداری متمرکز را به شکل برخط داشته باشند و با اختلافی یکی دو ساله تکنولوژی روز دنیا را در اختیار گیرند، اما این نظام یکپارچه نیست. یکی از چالش‌های مهم، بحث کلید مشترک بین سیستم‌های مختلف داخل بانک است. سیستم‌های مختلف موجود در یک بانک باید برای تبادل با هم کلید مشترکی داشته باشند. علاوه بر این در برخی بانک‌ها، اطلاعات هویتی یا همان کد ملی در تمام سیستم‌ها ثبت نشده است. در نتیجه اگرچه سیستم کامپیوتری است ولی چون به صورت جامع و کامل متمرکز نیست، طبعاً مشکل ایجاد می‌کند و یا برای مثال، کدینگ حساب‌ها در سیستم‌های حسابداری به‌طور کامل تعریف نشده و برخی جاها نقص دارد و این نقص‌ها به سیستم‌های نرم‌افزاری صدمه زده و از کارآمدی آنها می‌کاهد. چالش دیگر، مهاجرت به سمت سیستم‌های جدید است، زیرا بانک‌ها نمی‌توانند خدمت‌رسانی به مشتریان را تعطیل کنند. همانند تعمیر یک هواپیمای در حال پرواز باید همزمان، کاری کرد که کمترین خسارت به مشتری وارد شود و از این انتقال کمترین آسیب را ببینند (سلطان‌خواه، ۱۳۹۰). شرکت خدمات انفورماتیک، شرکت توسن (کیش ویر)، شرکت بهسازان ملت، شرکت بهستان رایان، شرکت فناپ و شرکت پدیسار، از شرکت‌هایی هستند که در زمینه بانکداری متمرکز فعال می‌باشند. اما متأسفانه اغلب شرکت‌های ارائه‌کننده راهکارهای بانکی در ایران انعطاف‌پذیری لازم جهت ترکیب راهکارها و محصولات خود با محصولات دیگر شرکت‌ها را ندارند (خوشه‌چین، ۱۳۹۰).

از آنجایی که مهمترین مزیت خدمات بانکداری الکترونیک، انجام عملیات بانکی به صورت برخط و در لحظه به مشتری می‌باشد، اما به‌علت فقدان زیرساخت سیستم بانکداری الکترونیکی در برخی از بانک‌ها، برخی عملیات بانکی ۲۴ ساعت یا حتی ۲ روز بعد در حساب مشتری ثبت می‌شود. از این‌رو برای پیاده‌سازی بهینه بانکداری الکترونیکی ابتدا باید از سیستم‌های مکانیزه مناسبی استفاده کرد تا بتوان خدمات متنوع بانکداری الکترونیک را ارائه کرد.

۳-۷. تنوع در سیستم‌های متمرکز بانک‌ها

در شبکه بانکی انواع سیستم‌های کر وجود دارد. در هیچ رشته‌ای، دیدگاه کارشناسان همانند نیست و اختلاف میان آنها موضوعی پذیرفته شده است ولی به‌نظر می‌رسد دامنه اختلافات درخصوص بانکداری متمرکز، از سطح معمول، منطقی و علمی، فراتر رفته و به نوعی به یک عامل بازدارنده در این زمینه تبدیل شده است. نابسامانی‌هایی که این مورد به همراه داشته عبارتند از:

الف) ایجاد واسطه‌گری‌های غیراصولی و غیرکارشناسانه در ارائه سیستم بانکداری متمرکز شرکت‌های خارجی؛ که این مسئله حتی تا حدودی نیز باعث ناشناس ماندن بسیاری از امکانات موجود

در این سیستم‌ها برای خود عرضه‌کنندگان و نمایندگان داخلی آنها شده و در برخی موارد هم موجبات عدم بهره‌گیری کافی و ناصحیح از این سیستم‌ها شده است.

ب) عدم تولید سیستم بانکداری متمرکز داخلی و یا فقدان بومی‌سازی صحیح و بنیادین سیستم‌های خارجی با توجه به نظام و ساختار بانکی کشور؛ گفتنی است شرکت‌های داخلی فعال در این زمینه تلاش‌های بسیاری انجام داده‌اند، اما به دلیل سودآور بودن این قضیه و مبهم بودن فرآیند استقرار نهایی و به روز نبودن دانش به کار رفته در این شرکت‌ها (گذشته‌نگاری) معمولاً بانک‌ها (به ویژه بانک‌های کوچک) به دلیل عدم دسترسی به رقبای خارجی، به نوعی اسیر این شرکت‌ها (سوء استفاده از تحریم‌ها) می‌شوند.

۸-۳. عدم رقابت و دستوری شدن اجرای بانکداری متمرکز

شرکت‌هایی که نام‌آور هستند برای مشتری و ذینفعان انتظار به وجود می‌آورند، پکیج تولید می‌کنند، پیش‌بینی می‌کنند و محصول و انواع اختیارات را ارائه می‌دهند. ولی در مجموع در سال‌های اخیر، عمده تغییراتی که در حوزه بانکداری متمرکز به وجود آمده یا حاکمیتی بوده، یعنی دستگاه بانک مرکزی وزارت اقتصاد و دستگاه پولی و مالی دستور دادند و بانکداری متمرکز تغییر کرد و یا اینکه مشتری خود را داشته و براساس خواسته مشتری تغییراتی ایجاد شده است. مجریان اصلی بانکداری متمرکز را ایجاد کردند و چون هیچ وقت نتوانستند انتظارات به موقع ذینفعان را برآورده کنند، بانک همیشه با دستور حاکمیتی مواجه بوده است. بانک باید یک سیستم غیرمتمرکزی را ایجاد کند و شروع کند به سرویس‌دهی به دستگاه‌های بهره‌بردار، تا این مسئله در بانکداری متمرکز اصلی نهادینه شود و به جواب برسد. اگر این حرکت قطعی و سریع شود خواه‌ناخواه، مجریان شرکت خدمات انفورماتیک و سایر گروه‌هایی که در این حوزه هستند باید نقش گروه‌های تحقیق و توسعه را در شرکت تقویت کنند. به صورتی که بتوانند این پلت‌فرم را به وجود آورند که به روزرسانی نرم‌افزارها و سیستم متمرکز به سهولت انجام شود به طوری که بانک‌ها در شاکله مجبور نشوند به سیستم‌های غیرمتمرکز روی آورند.^۱ یکی از نقش‌آفرینان اصلی در موفقیت و پیاده‌سازی نظام بانکداری متمرکز، مشتریان می‌باشند. آنها به‌عنوان هدف اصلی فعالیت‌های بانکی، باید از منظرهای گوناگون مورد بررسی قرار گیرند. نگرش و باورهای فرهنگی مردم ایران می‌تواند به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین عوامل شکست یا موفقیت نظام بانکداری متمرکز یکپارچه محسوب گردد. لذا از این جهت ویژگی‌ها و نگرش‌های متفاوت و یا عدم آگاهی و تقاضای آنها می‌تواند به‌عنوان یکی از دلایل عدم تحقق بانکداری متمرکز یکپارچه مطرح باشد.^۲ لذا فرهنگ‌سازی و تغییر بسترهای فرهنگی در جامعه به‌منظور تحول در شیوه نگرش واحدهای تجاری و اقتصادی و همچنین عموم مردم به عملیات و خدمات بانکی، نیز از اهمیت خاصی برخوردار خواهد بود (شیرانی، ۱۳۸۴).

۱. متن کامل میزگرد بانکداری متمرکز، سایت: <http://way2/pay.ir>.

۲. اطلاعات دریافتی مرکز پژوهش‌های مجلس، طبق پاسخ بازگشت به نامه مورخ ۱۳۹۴/۲/۲۳، از بانک انصار.

از جهت دیگر یک رقابت مخرب نیز آثار منفی را بر یکپارچگی خواهد داشت؛ به دلیل رقابت ناسالم بین بانک‌ها و مؤسسات مالی، معمولاً هیچ‌گونه همکاری و تمایلی به برقراری اتحاد استراتژیک در بین آنها نمی‌باشد. از این رو در خصوص تدوین یک نظام بانکداری یکپارچه نیز، فعالیت مشترکی انجام نگرفته است. برای حل این مشکل می‌توان کمیته‌ای توسط یک نهادهای قانونگذار تشکیل داد و از مدیران و صاحبان نظران عرصه بانکی کشور دعوت کرد در این خصوص به تبادل نظر پرداخته، تا بتوان یک ادبیات مشترک در زمینه بانکداری یکپارچه را تدوین کرده و به یک خرد جمعی در این خصوص دست پیدا کنند.^۱

۹-۳. عدم ارتباط قوی بین بانک و رشته‌های مرتبط دانشگاهی

به طور کلی در کشور ارتباط مناسبی بین صنعت و دانشگاه برقرار نگردیده است؛ و البته این مسئله درباره بانک‌ها نیز جاری می‌باشد. لذا این خلأ در کشور ما وجود دارد که دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور از نیازهای صنعت و دستگاه‌های اجرایی کشور آگاهی کامل ندارند و موضوعات تحقیقاتی انجام شده در دانشگاه‌ها صرفاً جنبه تحقیقاتی داشته و امکان پیاده‌سازی آن در صنعت وجود ندارد. از سوی دیگر سازمان‌های دولتی و خصوصی کشور نیز، تمایل و اعتماد چندانی برای حل مسائل و مشکلات سازمانی از طریق پژوهش ندارند. یکی از دلایل اصلی این مسئله نبود مرکز تحقیقات مناسب در بانک‌ها می‌باشد. علاوه بر این، حل مسائل و مشکلات سازمانی از طریق انجام تحقیقات، مستلزم صرف زمان می‌باشد و با توجه به محدودیت‌های زمانی در صنعت به علت سرعت تغییرات تکنولوژی، راهکارهای ارائه شده، عموماً اثربخشی لازم را برای اجرا از دست داده‌اند. در نتیجه در صنعت بانکداری نیز از مدل‌های مشخص و به روز شده صنعت بانکداری استفاده نشده و همچنان در بسیاری از موارد از سیستم‌های سنتی برای اداره نظام بانکی استفاده می‌شود.^۲

جمع‌بندی و راهکارهای پیشنهادی

بانکداری متمرکز یکپارچه، به معنی یکپارچه کردن بانکداری متمرکز در بانک‌ها تحت نظارت بانک مرکزی است و از ملزومات رشد و توسعه همه‌جانبه و مخصوصاً رشد و توسعه در بخش بانکی و سیاستگذاری‌های مربوط به آن می‌باشد. همچنین یکپارچگی در سیستم‌های متمرکز منجر به شناخت وضعیت موجود پولی و آثار سیاست‌های پولی بر متغیرهای اقتصاد کلان می‌گردد و باعث نظارت دقیق، صحیح و برخط بر سیستم بانکی شده و از بسیاری از مشکلات و تخلفات بانکی جلوگیری خواهد کرد. لذا یکپارچگی در بانکداری به سرعت باید در کشور اجرایی شود.

۱. همان.

۲. همان.

از مشکلات اصلی موجود در بانکداری متمرکز یکپارچه، بحث تعیین دقیق تعاریف و محدوده‌های کاری است. زیرا بانکداری متمرکز، بانکداری جامع و بانکداری متمرکز یکپارچه، مفاهیم متفاوتی را دارند که باید هر یک را در جایگاه خود و متناسب با شرایط مربوطه به کار برد و خلط آنها مانع از یک برنامه جامع در اجرای بانکداری متمرکز یکپارچه خواهد شد.

وضعیت بانکداری متمرکز یکپارچه در ایران، علیرغم وضعیت آن در هندوستان و چین که بازار مناسبی از ابعاد مختلف برای بانکداری متمرکز یکپارچه موجود است و همچنین علیرغم تلاش‌هایی که در این زمینه انجام شده است، هنوز مناسب نیست و مشکلات عمده‌ای بر سر راه اجرای این یکپارچگی وجود دارد. البته در اکثر بانک‌های کشور، بانکداری متمرکز دارای آینده امیدبخشی است، اما به نظر می‌رسد یکپارچگی در بانکداری متمرکز هر یک از بانک‌ها، باید با دقت و برنامه ریزی مناسب‌تری پیگیری گردد.

در ایران، در ارتباط با سامانه‌هایی که با بانکداری متمرکز مرتبط هستند، تلاش‌های فراوانی انجام شده است، از نمونه این سامانه‌ها می‌توان به سامانه ساتنا و پایا و موارد مشابه دیگر اشاره کرد. اما به نظر می‌رسد گستردگی و تفاوت کارکردی بیش از حد این سامانه‌ها، جامعیت موجود در بانکداری متمرکز را برآورده نکرده و موجب سردرگمی و کارکردهای موازی و عدم ارائه یک طرح جامع و مناسب می‌گردد. در تدوین یکپارچگی در سامانه‌های متمرکز نیز برخی مشکلات در روند اجرایی این طرح، از جمله عدم یک برنامه مناسب و مشخص و استفاده از یک اجماع ملی در میان کارشناسان، به نظر می‌رسد.

در هر صورت، می‌توان مشکلات پیش روی اجرای بانکداری متمرکز یکپارچه را این موارد برشمرد: عدم تعیین مدل‌های بانکی؛ سردرگمی بانک‌ها در حوزه بانکداری متمرکز یکپارچه؛ زمانبر بودن استقرار و اجرای پروژه؛ ضعف در پایش و نظارت؛ ضعف در ارتباطات بین‌الملل؛ عدم جامعیت بانکداری متمرکز در بانک؛ تنوع در سیستم‌های متمرکز بانک‌ها؛ عدم رقابت و دستوری شدن اجرای بانکداری متمرکز؛ عدم ارتباط قوی بین بانک و رشته‌های مرتبط دانشگاهی.

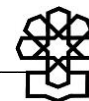
با توجه به موارد بالا و برای حل مشکلات پیش روی پیاده‌سازی بانکداری متمرکز یکپارچه، با توجه به لزوم سریع اجرای صحیح و دقیق این پروژه موارد زیر برای تنظیم هر چه بهتر سامانه در حال تدوین نشنا و زیرسامانه‌های آن پیشنهاد می‌گردد:

۱. تشکیل سلسله جلساتی با حضور خبرگان و کارشناسان بانک مرکزی و بانک‌ها و همچنین دعوت از اساتید مطرح و مرتبط با سازمان‌های موفق و همچنین برگزاری دوره‌های تخصصی مورد نیاز در داخل کشور و یا اعزام افرادی از بدنه بانکی کشور و بانک مرکزی به دوره‌های آموزشی خارج از کشور به منظور تحصیل دانش روز و مورد نیاز، همراه با صرف هزینه لازم، به منظور تدوین هر چه دقیق‌تر سامانه متمرکز یکپارچه، با خصوصیات مشخصی که انتظارات جامعه و نظام بانکی را برآورده سازد.

۲. همچنین بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با استفاده از موارد بالا، نسبت به تنظیم و ابلاغ استانداردهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری یکسان به سیستم بانکی کشور، اجرای سیاست‌های هماهنگی مدیران بانکی، مشخص کردن استراتژی بانک مرکزی در مورد یکپارچه کردن سیستم‌ها و تعریف پلت‌فرم‌ها و چارچوب‌های نرم‌افزاری، اقدام برای رفع برخی از خلأهای اطلاعاتی همانند استفاده کامل از کدهای ملی و اتصال به انواع پایگاه‌های اطلاعاتی به‌منظور یک تصمیم جامع اقدام نماید.

۳. آسیب‌شناسی سیستم مدیریت بانک‌ها و ارتقای این سیستم در جهت جلوگیری از آسیب‌های مدیریت کوتاه و مشکلات موجود در ساختارهای بانکی با استفاده از ابزارهای مختلف مطرح شده، با حضور مدیران بانک‌ها و شبکه نظارتی کشور؛ به‌گونه‌ای که هزینه‌های تصمیمات بانک در بلندمدت، به خود بانک و مدیران آن زمان برگردد و همچنین ایجاد رشته دانشگاهی با عنوان بانکداری الکترونیکی در دو شاخه سخت‌افزار و نرم‌افزار، به‌طوری که این مهم به یکپارچگی دانش بانکداری و ارتقای آن منجر گردد.

۴. سامانه بانکداری متمرکز یکپارچه که صرفاً در اختیار بانک مرکزی می‌باشد، باید دارای این خصوصیات باشد: اولاً بومی و مختص ایران و نظام بانکی ایران (چه در حال و چه در آینده) بوده و تمام نیازمندی‌های حال و آینده کشور را مطابق با علوم پیشرفته روز، در زمینه بانکداری متعارف و بانکداری اسلامی رعایت بکند. ثانیاً اطلاعات این سامانه محرمانه بوده و صرفاً در اختیار بانک مرکزی خواهد بود و نیازمندی‌های بانک‌ها و مراکز دیگر به این سامانه صرفاً از طریق اعلام‌های مورد نظر انجام خواهد شد. ثالثاً این سامانه باید به تمام منابع اطلاعاتی کشور، اعم از سازمان ثبت احوال، سازمان ثبت اسناد، اداره کل ثبت شرکت‌ها، سازمان امور مالیاتی و منابع اطلاعاتی تمام بانک‌ها و مؤسسات مالی و منابع اطلاعاتی مشابه، به‌منظور تعیین اعتباری افراد و شرکت‌ها و سیاستگذاری صحیح اقتصادی و نظارت صحیح و دقیق و جلوگیری از هر گونه اختلاس و تخلف مالی، مرتبط بوده و بتواند گزارش‌های ترکیبی را برای اهداف مختلف بانکی و غیربانکی ارائه نماید.

منابع و مأخذ

۱. احمدی، محمود و خندان سویری، مهدی، نظام‌های پرداخت و بانکداری الکترونیک در ایران، تهران، پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۴.
۲. اطلاعات دریافتی براساس بازگشت به نامه مورخ ۱۳۹۴/۲/۲۳، از طرف مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، به شماره ۱۵۸۹ به بانک انصار.
۳. اطلاعات دریافتی براساس نامه مورخ ۱۳۹۴/۳/۱۱، به شماره ۱۰۰۰/۱۴۱ از طرف بانک توسعه صادرات ایران در جوابیه نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۴. اطلاعات دریافتی براساس نامه مورخ ۱۳۹۴/۵/۱۲، به شماره ۹۴/۲۰۲/ص/۱۰۰ از طرف بانک پاسارگاد در جوابیه نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۵. امیرشکاری، نیما. استانداردسازی مدل بانکی بر مبنای IBM-IFW، شرکت خدمات انفورماتیک، سومین همایش بانکداری الکترونیک و نظام‌های پرداخت، ۱۳۹۲، conf.mbri.ac.ir/ebps3
۶. ایمانی، سیدضیاء، بانکداری متمرکز، بانک‌ها را چابک‌تر می‌کند، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.
۷. بانک ۰،۲ نوشته برت کینگ چاپ توسن، ۱۳۹۲.
۸. بانک ۰،۳ نوشته برت کینگ چاپ توسن، ۱۳۹۳.
۹. بانکداری الکترونیک، نشریه داخلی ویژه مدیران و کارشناسان شبکه بانکی، سال پنجم، شماره ۴۰، اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۲.
۱۰. بانکداری الکترونیک، نشریه داخلی مسئولان نظام بانکی کشور، سال اول، شماره ۸، آبان‌ماه ۱۳۸۷.
۱۱. بت‌شکن، محمدهاشم، ارزیابی جایگاه همایش سالیانه بانکداری الکترونیک، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.
۱۲. جلیلی، محمد، فراز و فرودهای تشکیل نظام متمرکز اعتباری ملی، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.
۱۳. جوانمردی، شهاب، حلقه‌های منفصل حوزه طراحی نرم‌افزار بانکی، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.
۱۴. چهرودی، محمدتقی، ساز و آرونه بانکداری الکترونیک در ایران، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.
۱۵. حیدرپور، فرزانه و طهماسبی گتایی، طالب، تأثیر هزینه آموزش و هزینه تبلیغات بانکداری الکترونیک بر افزایش جذب سپرده‌های بانک‌ها (مطالعه موردی بانک صادرات استان مازندران)، فصلنامه پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی (پژوهشنامه حسابداری مالی و حسابرسی)، بهار، دوره ۱، شماره ۱، ۱۳۸۸.
۱۶. خوشه‌چین، حسن. مروری بر عملکرد شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات بانکداری الکترونیک در کشور، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.
۱۷. سلطان‌خواه، محمدرضا. الزام استخراج تعریف واحد از یکپارچگی در نظام بانکداری متمرکز، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.
۱۸. شیرانی، علیرضا. طرح جامع نظام پرداخت: پیش‌نیاز بانکداری الکترونیک، پول و تجارت الکترونیک (عملکرد و چالش‌ها)، شانزدهمین همایش بانکداری اسلامی، تهران، مؤسسه عالی بانکداری ایران، ۱۳۸۴.
۱۹. صیاد، ژان. مرزهای حساس ایجاد سامانه یکپارچه بانکی، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.
۲۰. طالبی، محمد. ارزیابی توسعه بانکداری الکترونیک در ایران، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.
۲۱. عظیمی‌پور، علیرضا. توسعه بانکداری الکترونیک در یک نگاه، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.
۲۲. فاطمی، ولی‌الله. تحقق نامتوازن اهداف برنامه بانکداری الکترونیک، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.

۲۳. لگزایی، محمد. ایجاد شبکه ارتباطی اختصاصی بانک‌ها، مقدمه ارائه خدمات مطلوب، مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۴، ۱۳۹۰.
۲۴. ماهنامه اطلاع‌رسانی، پژوهشی، تحلیلی و فرهنگی پیوست شماره (۱)، ۱۳۹۳.
۲۵. ماهنامه تخصصی بانکداری و فناوری، دوره جدید، شماره ۱۰، بهمن‌ماه ۱۳۹۳.
۲۶. ماهنامه تخصصی بانکداری و فناوری، دوره جدید، شماره ۱۲ فروردین‌ماه ۱۳۹۴.
۲۷. ماهنامه تخصصی بانکداری و فناوری، دوره جدید، (شماره ۱ پیاپی ۴۷)، بهمن‌ماه ۱۳۹۲.
۲۸. مجله جويا، شماره ۱ فروردین و اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۳.
۲۹. مجله جويا، شماره ۳، مرداد و شهریورماه ۱۳۹۳.
۳۰. محمودی، مهرک. بانک مرکزی با نظام شفافیت و تمرکز اطلاعات به سراغ بانک‌ها می‌رود؛ چشم سوم، ۱۳۹۳
<http://itbin.ir/service-trade>
۳۱. فرنود حسنی و همکاران. مدیریت بانکداری الکترونیکی، چاپ سوم، ۱۳۹۲.
۳۲. وبسایت www.ebinews.com.
۳۳. وبسایت بانک مرکزی.
۳۴. وبسایت خدمات انفورماتیک.
35. Banking Structure in India - The Way Forward, 2013.
36. Cedar Selection Phase, 2013.
37. Core Banking implementation, lessons learned from international project, Iran Core Banking Conference, 2015.
38. Core Banking Systems: it will Get Interesting in 2013 and Beyond February 2013.
39. Definition of universal bank, <http://lexicon.ft.com/>
40. Roadmap to Successful Core banking System Replacement, 2009.
- THE ROLE OF CENTRAL BANKS IN PRUDENTIAL SUPERVISION, European Central Bank, 2010.

شماره مسلسل: ۱۴۷۵۵

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی موانع پیاده‌سازی بانکداری متمرکز یکپارچه در ایران

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه بازارهای مالی)

تهیه و تدوین: محمود تیمار

همکار: محمدمهدی نجفی علمی

ناظران علمی: صمد عزیزنژاد، محمد سلیمانی

متقاضی: الیاس نادران (عضو کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات)

اظهار نظر کننده: سیدمحمدرضا سیدنورانی

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. بانکداری
۲. متمرکز یکپارچه
۳. موانع و چالش‌ها
۴. نظارت
۵. استانداردسازی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۴/۱۲/۱۸